

עלית ילדים יהדות סוריה

מקראה
חלק א'

בית - אבא

עבודה פעילה במרכזי למידה
בשילוב כרטיסי עבודה

עיריית רחובות - המחלקה לחינוך
בית - ספר ממלכתי וויצמן

מנהלת בית-הספר - שרה מנדלסון

הצוות המפתח והעורך:

בתיה בנין

רבקה עמיעד

גילה שקד

איורים - רחל לנדר

עריכה גרפית - רבקה עמיעד

צילום:

שרה עטיה-אטקס, אלבום יהדות סוריה בהוצאת משרד החינוך והתרבות,
משפטים ועלילות דם בהוצאת משרד הבטחון.

הנושא נוסה ועוצב בשנת תשל"ח בשלוש כיתות ה' ו-ו'.

מהדורה ניסויית, פנימי, לא למכירה
כל הזכויות שמורות לבית-ספר וויצמן
אין להעתיק חוברת זו

פתח דבר

חוברת זו היא הראשונה בסדרת חוברות עבודה לתלמידי הכיתות הגבוהות של בית-הספר היסודי, העוסקת בנושא "עלית-ילדים". בדומה לשלבי תהליך העליה עצמו, מתחלקת הסדרה לשלושה חלקים:

א. ארץ העליה והרקע שממנו באו הילדים העולים

ב. העליה עצמה

ג. הקליטה בארץ-ישראל

חוברת ראשונה זו עוסקת בארץ העליה, סוריה, תוך דגש על הכרת רקמת חיה של יהדות זו והבאתם לידיעתם ולתחושתם של תלמידינו.

בחיפושינו אחר חומר לחוברת זו נוכחנו, כי מועט החומר שבכתובים, אך רבים וחיים הם הזכרונות השמורים עם הילדים-העולים, שעתה הם עצמם כבר הורים לבנים ולבני-בנים. זכינו לשמוע מכלי ראשון ספוריהם וזכרונותיהם של עולי סוריה על בית-אבא, על בית-ספרם ועל המנהגים וחייהם החברה בגלות סוריה, ועוד רב החומר השמור

עמנו בהקלטות ובכתובים אשר מיועד להופיע בחוברות הבאות בסדרה
זו. לכן, חבים אנו תודה לרבים אשר הקדישו מזמנם לספר ב"יציאת
סוריה":

שולמית איתן, מרים בורלא, יהושע לביא, שושנה ומנחם לוזיה,
מר לטי, פנינה וציון מגד, שרה עטיה-אטקס, יהושע קוסטו,
עובדיה קוסטו, עדה וטוביה שמוש.

תודתנו שלוחה גם לאישים ומוסדות, שהוסיפו וסיפקו לנו חומר
בכתב:

ארכיון קיבוץ אפיקים

אמנון שילוח - האוניברסיטה העברית, הפקולטה למדעי הרוח,

המכון לאומנויות

אמנון שמוש - מתוך ספרו "אחותי כלה"

קבוץ חצרים

כבכל נושא לימודי אנו מקוות גם כאן, כי החוברת תשמש כאמצעי
להכרת חיה וערכיה של קהילת סוריה וכמנוף להגברת הפעילות
היוצרת בכיתות שבהן תלמד, ותביא להגברת התענינותם של התלמידים
בנושא.

יהא זה שכרנו.

העורכות

"בניך מרחוק יבואו..."

(ישעיהו ס' ד')

(ג' א' א' א')

בוא, בני, רצית שאספר לך את קורותי, את ספור
ילדותי. חשבת: במה אפתח את ספורי, היכן אתחיל?...
והנה, אנחנו כאן בספריה הלאומית בירושלים, מחכים
בציפיה לראות את הספר הקדוש, עתיק היומין, "כתר
דמשק", שמשך דורות רבים היה שמור בבית-הכנסת בעיר
מולדתי.

הרגשתי בידו הרועדת של אבא, כשדלת הכספת נפתחה,
והספרן הופיע ובידו ספר, שכריכתו עשויה רקועי
נחשת.

בני!!! הנה, מפה אתחיל! נסה אבא להושיט ידו לעבר
הספר ולא העז. מלמל ואמר: "נער הייתי וגם זקנתי,
וזכרו של ספר זה לא ימוש מעיני...".

הספרן פתח בזהירות, בעמוד הראשון של הספר הזהירו
האותיות הכתובות. "מעולם לא הייתי כה קרוב אל הספר.
רק פעם בשנה, ביום הכפורים, זכיתי לראותו וגם אז
רק ממקום מושבי" - אמר אבא.

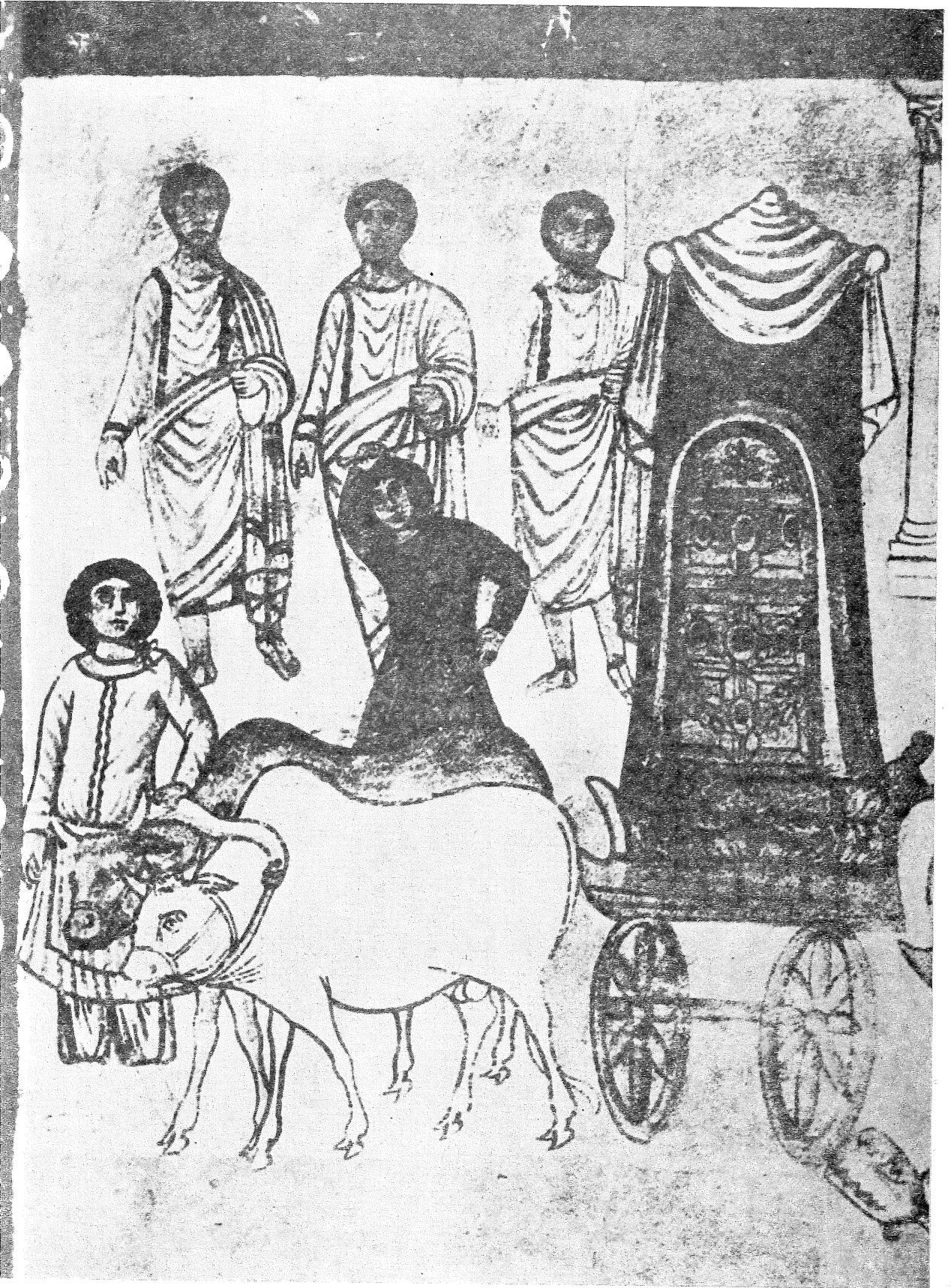
כשיצאנו, נרגש היה אבא מלהמשיך ולספר את ספורו,
אבל הבטיח להמשיכו בעתיד.

אני חושב, שגם אתם תמצאו ענין בספורו של אבא,
שהבאנו אותו לפניכם, כמעט במלואו, במקראה זו.

פרקים בתולדות גולת סוריה

ההסטוריה של יהודי סוריה עתיקה מאוד ופרושה על-פני תקופה של אלפי שנים. לפי האגדה, ישבו כאן יהודים עוד בימי בית-המקדש הראשון. ידוע, שמימי בית-שני והלאה נמשכים החיים היהודיים ללא הפסק, כפי שמעידים, בין השאר, תעודות וממצאים ארכיאולוגיים. עד היום נותרו בסוריה כפרים ועירות ששמותיהם: "יהודיה", "כפר יהוד", "קלעת בני-ישראל", המרמזים כברור על קיום ישוב יהודי באזור זה. גם הקירות, המעוטרים בציורים מספורי התנ"ך, שנתגלו בבית-הכנסת, שנבנה בשנת 244 לספירה בדורא-ארופוס, מעידים על כך.

עם עליית הנצרות במאות השלישית והרביעית לספירה, השתנה לרעה מצבם של היהודים בסוריה הן מבחינה דתית והן מבחינה כלכלית.

עם הכבוש הערבי חל שפור במצבם ובמאות העשירית והאחת-עשרה שגשגו (פרחו) הקהילות היהודיות בסוריה. אך כשעבר נחשול של קנאות מסולמית, נחרבו בתי-כנסת רבים או הפכו למסגדים.

בשלטון העות'ומני. בסוף המאה החמש-עשרה החלה הגירת יהודים, מגורשי ספרד, לארצות המזרח, והמה שינו את הרכבה ודמותה של הקהילה היהודית. תוך תקופה קצרה בלטו בחכמיהם ותפסו עמדות מנהיגות בקהילה. התפתחות זו הגיעה לשיאה במיוחד מראשית המאה התשע-עשרה. עדויות הסטוריות על כך יש גם מפי נוסעים נוצריים שביקרו אז בדמשק.

בשנת 1821 כתב ג'ון קרני:

"מצבם של היהודים בדמשק בעת ההיא טוב במיוחד. יועצו של הפחה היה אחד מבני אומתם והם נהנו מחופש גמור ומחסותו. מדי ערב נראו מבלים זמנם מחוץ לחומות העיר בשעשועים שונים, והמאמינים, דהיינו המוסלמים, הסתכלו בהם תוך קורת-רוח יתירה."

עלילת הדם בדמשק - שנת ת"ר, 1840

במחצית המאה התשע-עשרה עבר על יהודי דמשק האסון של עלילת הדם. זו הפעם הראשונה שהופיעה עלילת דם בארצות האסלם ובדמשק שבסוריה. לא יד המוסלמים היתה בדבר, כי אם יד הנוצרים תושבי המקום. הסיבה לכך מקורה בקנאה, שקנאו הנוצרים ביהודים, בשל מעמדם הכלכלי והמקום הנכבד שהם תפסו בקרב השלטון. היתה קימת תחרות בין היהודים לנוצרים בתפיסת משרות ממשלתיות. שכן הממשלות המוסלמיות היו זקוקות לאנשים משכילים, יודעי שפות זרות ובקיאים בעניני העולם הרחב, ובשטחים אלו עלו היהודים והנוצרים על המוסלמים. ואז, דוקא בשעה שהיה כה טוב ליהודים, ארעה בשנת ת"ר (1840) עלילת הדם בדמשק.

השתלשלות הדברים מסופרת על-ידי הגיבור הראשי עצמו, רבי יעקב ענתבי, חכם-באשי (כנוי לרב הקהילה) של קהילת דמשק באותה עת:

"יום ד' יום ר"ח (ראש חודש) אדר א' שנת ת"ר.

בחצי היום בא הערל (הנוצרי) באדרוס תומא,

נתין צרפתי, לשוק היהודים והדביק מודעה על

קיר, בין שתי חנויות, בין חנות של ספר

סלימאן אלחלאק (הספר), וחנות אחר שעל כתף

פתח בית-הכנסת של הפרנג (יוצאי ספרד)."

המודעה היתה בדבר מכירה פומבית של עזבון

נוצרי.

ב י ו ם ה' ב ב ו ק ר י צ א ק ו ל ב ע י ר :

"באדרי תומא ומשרתו הלכו ממקומם בתחילת
לילה ולא חזרו לביתם, ופתחו מקומם וראו
הקדרה על גבי האש והתבשיל שרוף ואדם אין.
ומיד הוציאו הערלים (הנוצרים) קול שהרגוהו
היהודים בשביל ליקח דמו להמצה (לאפית
מצות)...".

"ומקללים היהודים ופשטו ידיהים (ערכו מצוד) לחפש בבתי בני -
ישראל עם אנשי חיל מהשר, וביום ש"ק (שבת קודש) הכריחו את
היהודים לפתוח קברי ישראל, אותם שמתו בשבוע ההוא, והוציאו
המתים מקברם שחשדו שקברו את תומא אחרי שהרגוהו, ואחר-כך
ערכו חיפוש מחודש בבתי היהודים."

ביום ב' או ג' בשבועהזמין השר את החכם-והזקן ה"ר חלפון
עטיה. השר דיבר בתקיפות ובחומרה עם רבי יעקב, וגם "הרים
ידו בכעס להכותו", ובהמשך הויכוח "קם עליו פעם שנית
להכותו ואמר שיחתוך לשונו אם ידבר עוד," ושוב "פעם שלישית
כעס עליו כעס גדול וקם עליו להכותו בידו על ראשו וקלל
שוב גזר שיחתכו לשון המדבר ואז נשתתק."

ה ש ר נ ת ן ל ה ם ש ה ו ת ל ה ב י א א ת
ה ר ו צ ח י ם ת ו ך ע ש ר י ם ו ח מ ש ש ע ו ת ,
"ו מ ח ר כ ע ת ה ז א ת א ם י ב ו א ו ל א
ת ו צ י א ו ה ו - ל א ת מ ס ר ו א ת ה ר ו צ ח -
א ח ת ו ך ר א ש כ ם א ת ם ה ש ל ו ש ה
ו י ש ל י כ ו ר א ש י כ ם ב ח ו ץ ב ר ח ו ב
ה צ א ר י י א - ח צ ר מ כ ו ב ד י ה מ מ ש ל ה -
ל ע י ן כ ל ו א ע ש ה מ ש פ ט ר ב ב כ ל
ה י ה ו ד י ם ."

הזעזוע הקיף את כל שדרות העם. מנהיגים יהודיים מארצות
שונות בעולם התלכדו כדי להחיש עזרה ליהודי סוריה. משלחת,
שבראשה עמד סר משה מונטיפיורי, התיצבה לפני מוחמד עלי,
שליט מצרים וסוריה, התערבותה הנמרצת ברוח "בני ישראל
ערבים זה לזה," הביאה בסופו של דבר לביטול הגזירה.

ההתעוררות בעם היהודי בכל התפוצות בקשר לעלילת דמשק
מציינת מפנה בהלך הרוחות בחברה היהודית. הובלטו הקשרים
בין הקהילות השונות. נתברר, כי קימת דעת-קהל יהודית שיש
בכוחה לפעול בהצלחה למען יהודים נרדפים.

חמת דמשק

כולל כל דברי העלילה אשר התעוללה על אחינו יושבי
 דמשק בשנת ת"ד, את כוס החמה אשר השקו אותם
 משולה צרפת גראף ראטטימענטיין ושעריה פחה נגיד
 העיר ההיא זכרם לדראון, ואת כוס הישועות אשר השקו
 אותם נגידי בני עמנו השר משה מונטיפיורי והמליץ
 יצחק קרעמיע שמם יכון לעולם!

ב.

מה זה עור תראית עיני
 אחרי שנת אלפים שכבר עברו
 איש אלזים קדוש הולך בתוכנו
 ובענות צדק ירו עז נברו
 להעניק סנה אחת אפים
 לבני ישראל היושבים בירושלים!

בעיר דמשק במדינת סוריה
 די בני עמו באזקים כי באו
 במצלה רותחת ירד באניה
 ולהחנן בעדם ברקיו קרעו
 לפני שלטון תג'מה ומצרים...
 ויל צדקתם לעיני השמים!

לצעבת בת עמו מקצה הארץ
 במדינת העמון כי סבלו לחץ
 התעורר הוא לנהול הפורץ
 לחבש מפתח ולנפשות המוחץ
 הורם ללכת לרוח העת קדימה...
 וישלוםם ואשרם יאנה מימים ימימה!...

Gebet

der isr. Gemeinde zu Jaroslatt.

תפלה למשה.

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב
 הוא יברך את השר מוריני הרב רבי משה בן
 מוריני הרב רבי יוסף אלף מונטיפיורי בעבוד
 ששם נפשו בקשו ולעת וקתו עבר ארדנות
 ימים וכתוהו יליל שיסון להציל מנות פמה
 נמשות מן ישראל בארץ סוריה והרים קרנם
 בקבוד לקרא להם דודו ולתת להם משקם
 אחר עם העמים אשר הם יושבים בקרבם
 בכות זה הקדוש ברוך הוא ישמרה ויצילהו
 ויארץ יסיו ושותיו ויפרו לדאות פני קשיו
 צדקנו במדינה קמינו עם כל ישראל אחינו
 ונאמר אמן!

דף מתוך ספר לכבודו של סיר ר' משה מונטיפיורי,
 בשיר מיוחד מוזכר מאורע משפט דמשק וחלקו של
 מונטיפיורי בחצלת היהודים

תפילות מי שברך לכבודו של ר' משה מונטיפיורי

בדורות האחרונים

בראשית המאה העשרים, בימי השלטון המנדטורי הצרפתי, השתפר במידת מה מצבם של היהודים, ונתנה להם האפשרות לנהל חיי קהילה סבירים. לא מעטים מהם אף הגיעו לעמדות חשובות בשרות השלטון.

מיד לאחר הקמת המדינה הסורית (שנת 1941) לא חלו תמורות רעה במצב היהודים, הואיל ונזדקקו לעזרתם בארגון השלטון. מצבם הכלכלי היה מבוסס. רבים תפסו עמדות בארגון המסחר והבנקאות. בתקופה זו הצטינו הקהילות היהודיות בחלב ובדמשק בארגון חיי הקהילה: הוקמו בתי-ספר, ספריות ומוסדות לעזרה סוציאלית.

אולם, תקופה זו של רווחה ובטחון לא ארכה אלא מספר שנים בלבד. שתי סיבות גרמו לכך בעיקר: האחת - הנטיה להפטר מן היהודים ולהעביר את עמדותיהם לידיים ערביות, והשניה - המאורעות בארץ-ישראל. תעמולת השנאה האנטי יהודית, שמצאה אוזן קשבת במיוחד בקרב האוכלוסייה הערבית בסוריה, התעצמה לאחר בקור של קצינים נאציים מגרמניה. בשנות הארבעים, עוד לפני הקמת מדינת-ישראל, מנעו הסורים כניסתם של יהודים, ואף רבו המקרים של מאסר יהודים. השלטונות החרימו קרקע שהיתה בידי יהודים, ויצרו אוירה של פחד בשכונות היהודיות.

בשנת 1947 היו בסוריה כ-30000 יהודים. המאבק להקמת מדינת-
ישראל ותבוסת הערבים במלחמותיהם החמירו את מצבם של יהודי
סוריה. השלטון ביקש לראות בהם שעיר לעזאזל ופורקן לכשלונתו.
הרדיפות הגיעו לשיאן בפוגרום בחלב. ב-2 לדצמבר 1947, מיד
לאחר החלטת האו"ם על הקמת מדינת-ישראל, פרצו הפרעות. יהודים
רבים נהרגו. בתים, חנויות, בתי-כנסת ובתי-ספר העלו באש.
לאחר מעשי האיבה, נמלטו כמחצית מיהודי סוריה ופנו, בעיקר,
לארץ. הישוב היהודי צומצם.

חיים במצוקה

לאחר הקמת מדינת-ישראל, ולאחר מלחמת השחרור, בה נחל הצבא
הסורי מפלה, גדלה עוד יותר מצוקת יהודי סוריה. נאסר עליהם
לצאת את הארץ, והם נושלו כמעט מכל עמדותיהם הכלכליות.
אדמותיהם של תושבי הכפרים בצפון מזרח הארץ הוחרמו, והם
הועברו לדמשק לגטו יהודי סגור. גטו שני, ובתנאים עוד יותר
קשים, הוקם בעיר קמישלי שבצפון הארץ. הישוב היהודי הפך
כולו לצבור נרדף, ללא זכויות, הנתון לשרירות לבו של השלטון
העויין אף בימינו.

כיום, נמצאים בסוריה כ-5000 יהודים: כ-3500 במדשק, כ-1000
בחלב וכ-300 בקמישלי. חיליהם של אלו, שנותרו בסוריה, בלתי
נסבלים. הם יודעים רדיפות ומעצרים ונתונים להגבלות חמורות
מאד בכל השטחים. תקותם היחידה היא לעזוב ארץ זו, אך השלטון
הסורי עוצר בעדם ומחזיקם כבני ערובה.*

* תאור מפורט יותר על מצבם של יהודי סוריה כיום תמצא בפרקים

שמות ומקורם - אנשים ומוצאם

מגוונים הם המה שמותיהם של יהודי
סוריה.

קבוצה אחת של שמות -
כהו, לוי, בן-יצחק,
שלוח, ששון, מזרחי.

השניה -

נחמד, נגר, חבאז (אופה),
צבע, חדאד (מסגר), חיליט,
חלואני (מכין מרקחת וממתק).

השלישית -

שמות עם צליל לטיני,
שמקורם ממגורשי ספרד:
לניאדו, סילברה, קוסטו,
ליסבונה, ועוד...

מאין הגיוון הזה?

דמויות מן העבר

יהודי יוצא ספרד

אשה מן
המאה ה-16

בשכונה היהודית בדמשק

מתוך צורך בהגנה עצמית, הרגשת בטחון, ומתוך רצון לחיות חיים יהודיים מלאים, התרכזו היהודים בדמשק בתוך רובע שקראו לו "חארת אל-יהוד" (שכונת היהודים). יהודים מעטים גרו מחוץ לשכונה.

בתי היהודים נבנו מחימר ודבוקים היו זה לזה, בית ליד בית. הרחובות היו צרים מאוד. רק עגלות רתומות לסוסים או חמורים יכלו לעבור בהם. יש, שהרחוב הוביל לרחבה גדולה, כפי שנקראה "תל". שם שיחקו ילדים ומבוגרים נפגשו. בחגים, כמו שמחת-תורה ופורים, היו נאספים

וחוגגים בצותא ברחבה. רק שלוש-ארבע כניסות קשרו בין השכונה היהודית לעיר דמשק.

כמו בכל עיר עסקו גם יהודי דמשק בפרנסות שונות ורמת הכנסתן היתה שונה. לפיכך, היו לאמידים, לסוחרים הגדולים ולבעלי המקצועות החופשיים, בתי קומות משלהם, שמבעד לחלונותיהם שבקומה העליונה ניתן היה לראות את הרחוב. החדרים היו מרווחים, הריהוט היה שילוב של סגנון מזרחי וארופאי וקישוטי הנחושת - טסים, אגרטלים, קערות וכדים - היו מעשי ידי אומני דמשק היהודיים.

אולם לא לכל יהודי דמשק היו בתים משלהם. הרוכלים, שהיו יוצאים בימי ראשון לכפרים הערביים למכור את מרכולתם, בעלי-המלאכה הזעירים, ומיעוטי-היכולת גרו בשכירות אצל בעלי-הבתים, כשלעתים קרובות גר בעל-הבית באותה החצר בסמוך לדיריו.

וכך מתארים שנים מיוצאי דמשק את ביתם אשר בשכונה היהודית.

ביתִי אשר בשכונה

שעריה היה הרחוב המוביל אל שער השכונה היהודית. היה זה רחוב נקי ויפה, שקצהו האחד גבל עם רחוב אסטליה, והשני - עם בוסתני המישמיש המפורסמים של דמשק. הרחוב היה רחב - גם מרכבה יכלה לעבור בו. לא כמו ברחוב היהודים, שבעבור חמור נושא משא היו עוברי האורח צריכים להצמד לקירות כדי לפנות מעבר. היו לרחובות מדרכות צרות משני עברי הכביש. אחדים מעשירי דמשק בנו להם בתים ברחוב הזה.

מהרחוב הרחב שעריה נכנסו אל השכונה היהודית - אל הסמטאות הצרות, הכתלים הגבוהים, אל הבתים, שקירותיהם מטויחים בחימר ואף לא חלון אחד בהם, אל החנויות הקטנות, שכל מרכולתן מוצגת בחוץ. באחת - על אש כיריים צלי בשר וירקות, בשניה - נפח מכה כברזל מלובן, בשלישית - נתחי בשר כבש תלויים על וו ונוטפים נטפי דם, וברביעית - מוכרים סלק מבושל וחם מתוך דודים ענקיים, המכוסים בשקים מהבילים, ואחריהם - דוכני ירקות ופתחי מאפיות. בקולי קולות מחרישי אוזניים, כאשר רגליהם טובלות בכוץ צהוב הנוזל מהכתלים, מכריזים הרוכלים על מרכולתם.

פתחי הבתים עשויים היו שערי ברזל גדולים. בהם קבועים היו מכוש ברזל או נחושת במקום פעמון. מן השערים הובילו מבואות

אפלוליות לתוך חצרות מרובעות ורחבות ידיים, המרוצפות במרצפות גדולות וחלקות, עשויות משיש שחור ולבן. באמצעיתה של החצר - בריכה שמימיה נשפכים על גדותיה לנקבים שבתוך תעלה צרה מסביב לבריכה. עצים אחדים, עצי שסק, חושש ושיחי ורדים, פזורים היו מסביב בחצר. לעומת הרעש, הבוץ והריחות שברחוב, היו החצרות השקטות והנקיות כגן עדן.

מסביב לקירות הבית היו דלתות, אשר הובילו לתוך החדרים. החלונות הגבוהים והצרים פנו אל החצר בלבד. בין כל שני חדרים היה "לואן", שהוא מעין חדר של שלושה קירות, שצידו הרביעי פתוח לחצר. בין החדרים לא היה כל קשר, ועל מנת להכנס מחדר אחד לשני, היה צריך לעבור תמיד דרך החצר: בלילה, בגשם ובכל מזג אוויר.

המטבח - היה חדר רגיל, לא גדול. באחת הפינות על הרצפה עמדה שורת לבנים עשויות חימר, ששמשו ככיריים, לבנים בגדלים שונים: מגדולה, שאפשר להעמיד עליה פח מים, ועד לקטנטנה בשביל קנקן של קפה. עמדו שם כדי מים גדולים, כי ברזים לא היו. על הרצפה, על גבי קרשים, היו מסודרים כלים וסירים, ולפניהם שרפרף קטן ונמוך. את כל עבודות הבשול עשו הנשים בישיבה.

החדרים היו אפורים וגבוהים מאד ומחולקים, לרוב, לשנים. החלק הקדמי הצר יותר מכוסה היה מחצלות. מדרגות הובילו לחלק השני, העיקרי, שהיה גדול ומכוסה שטיחים. גומחות וארונות היו קבועים

בקירות. בהם שמרו את המצעים, שמשו כמיטות בלילה, את הלבנים,
את הבגדים ואת הכלים. לאורך הקירות היו כרים קשים עליהם
נשענו. היה גם סלון, ששימש לקבלת אורחים, ובו שטיחים יקרים,
ספות וכורסאות מעץ אגוז מגולף, המרופדים משי או קטיפה -
הכל לפי דרגת עושרה של המשפחה.

בני הבית השתדלו לשמור על נקינותו, והתהלכו בתוך הבית בגרבים
ובקבקים, משום הכוץ הצהבהב שבקב בנעליהם בשעת הליכתם
ברחובות השכונה.

רבים מבתי השכונה דמו לבית זה בו גרתי אני בעת שהותי בעיר
דמשק בתקופת מלחמת העולם הראשונה.

הבית שלי

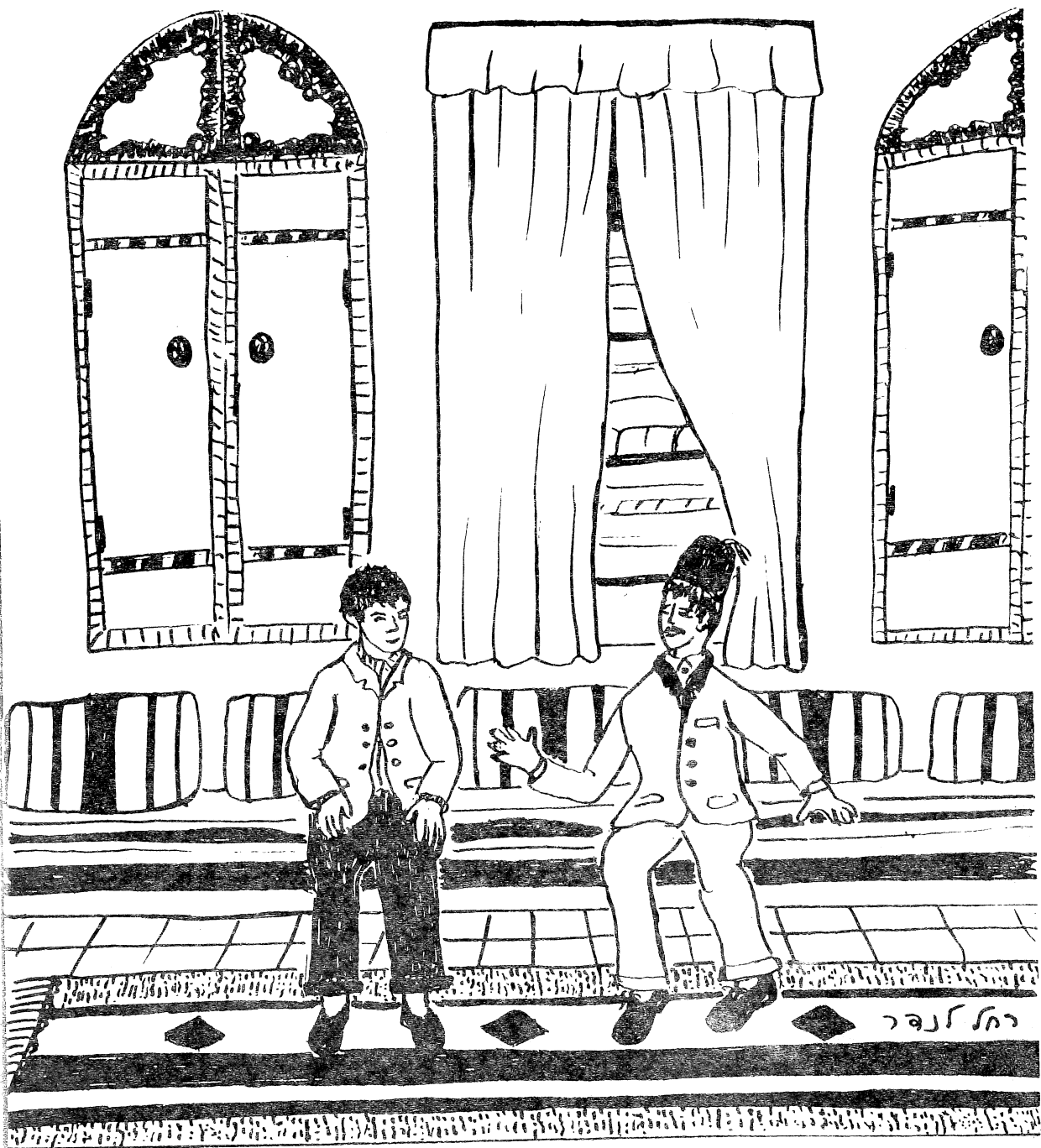
הבית, שגרתו בו, שונה היה מן הבתים, שאנו גרים בהם היום. סביב חצר גדולה היו חדרים רבים. בכל חדר גרה משפחה אחת ולה שבעה, שמונה ולפעמים גם שתים-עשרה נפשות. בעל הבית, שהשכיר לנו את החדרים, גר אף הוא באותו בנין, בקומה השניה של הבית. חיינו בשלום ובהרגשת אחוה, כשכל אחד הבין את מצבו של השני. ההרגשה היתה של משפחה אחת גדולה.

החדר, שגרנו בו, היה גדול ומרווח. דלתות וחלונות היו בו רק לכוון החצר. לא ניתן היה להציץ מהרחוב לעבר הבית.

היינו עושים הכל באותו חדר: אוכלים, מכינים שעורי-בית, ומובן, גם מתקוטטים. ביום יכולנו לשבת על כסאות, שנבנו מסביב לקירות והיו מרופדים בשטיחים. ישבנו עליהם בנוחות רבה. אף אורחים ישבו עליהם.

עם בוא הלילה היה החדר משנה צורתו - המזרונים, שהיו מקופלים בצד החדר, נפרשו והוכנו לשינה. כל אחד פנה לפינתו. דממה השתררה...

לעת בוקר שוב רחש הכל. התעוררנו, כשמן החצר עלה קולו של החלבן, ומן המטבח נשמע קולה של אמא.

ודאי רוצים אתם לדעת היכן בישלה אמא? היכן התרחצנו? - הבה
ואספר לכם.

לנו היה מטבח נפרד, אך בכחים רבים היתה רק פינת-בישול
באותו חדר גדול. אמא בישלה על פרימוס, על פחיליה או על

פחמים. עבודתה לא היתה קלה. מחוץ לבית כמעט ולא יצאה, אלא בלווית אבא.

בפינת המטבח שכנו דרך קבע דליי מים מכוסים בבד נקי, כי ברזים לא היו. את המים הבאנו מהבאר, שהיתה במרכז החצר. זו שימשה כמקור המים היחיד לכל אלה שגרו סביבה.

אני זוכר, שבאחד מימי ששי שלחה אותי אמי להביא מים לצורכי הבית. נתנה אמא בידי דליים נקיים. רצתי לעבר הבאר בשמחה, כי אהבתי שליחות זו. ליד הבאר פגשתי את משה חברי, המתאמץ להעלות מים מן הבאר. מסובב ומסובב הוא את הידית. לרגע, נדמה היה, שהחבל מושכו פנימה. הזדרזתי להושיט את ידי ומשכתי אף אני בחבל. מיד עלה הדלי מלא במים צוננכים.

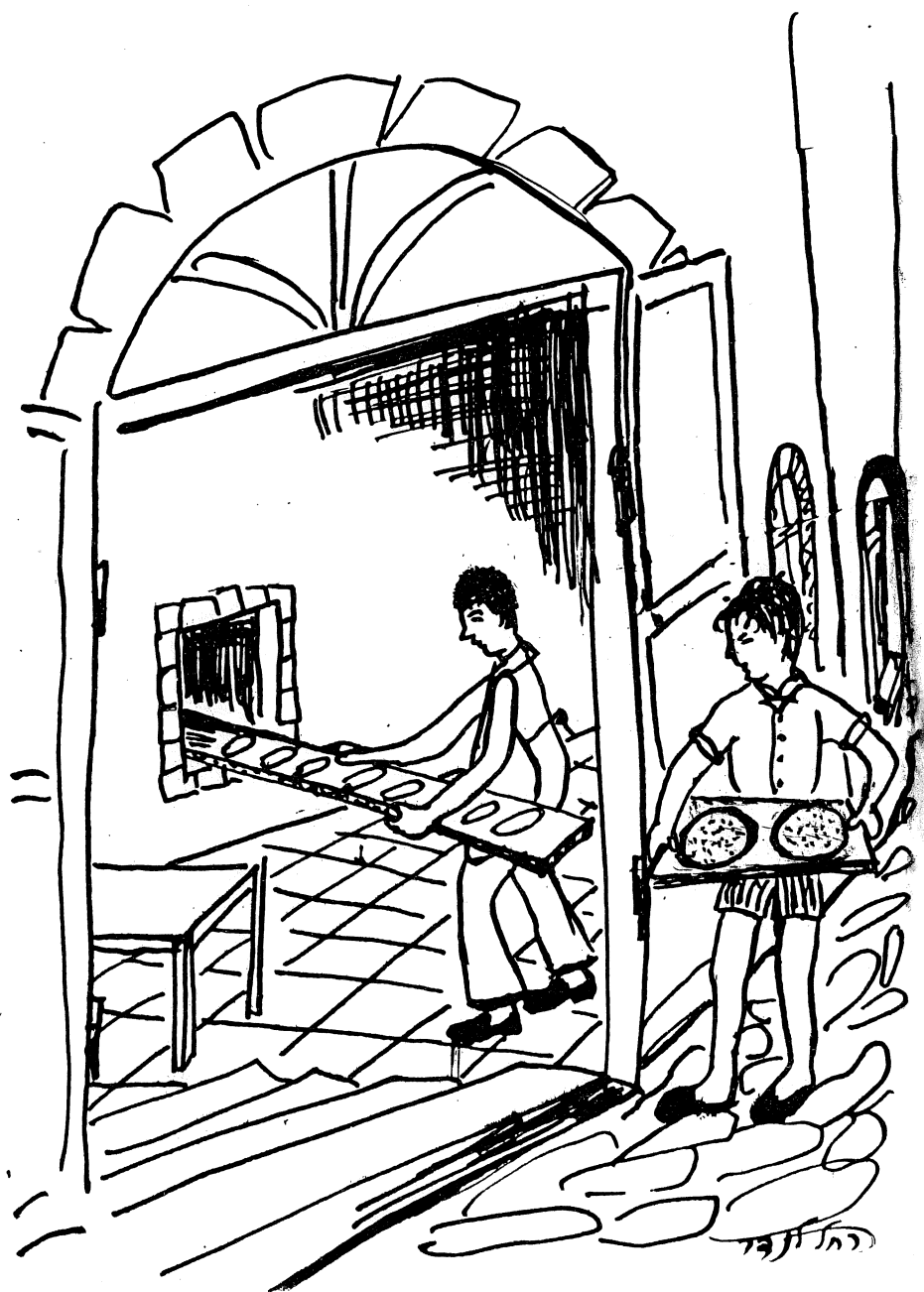
באותו יום אמורים היינו להתרחץ לקראת שבת. העמדנו לחמם את המים על הפרימוס וחיכינו בקוצר רוח, שיתחממו, כי כולנו היינו צריכים להתרחץ. כשהגיע סוף כל סוף תורי, לקחתי ספל, מלאתיו מים, ובזהירות יצקתי על גופי את המים החמים. חזרתי שוב ושוב ומלאתי את הספל, כשאחי מאיצים בי לסיים ולחסוך במים חמים, כי אהובה היתה עלינו הרחצה. אהה! כמה טוב היה להיות נקי לקראת שבת!

צפוף לפעמים, קשה לעתים, אך נעים ושיך לי - זה היה ביתי אשר בדמשק.

השוק

יום ששי הוא יום השוק, בו נהגו הכפריים הערביים להביא מכולתם, תוצרת טריה, לרחוב בשכונה היהודית. קולות הרוכלים ורינת שירתם נשמעה למרחוק, כי נוהגים היו להכריז על כל ירק ועל כל פרי בנעימה ובסלסול מיוחדים. האבות, המשכימים קום, ידעו עוד טרם הגיעו לשוק, מה יציעו הכפריים למכירה.

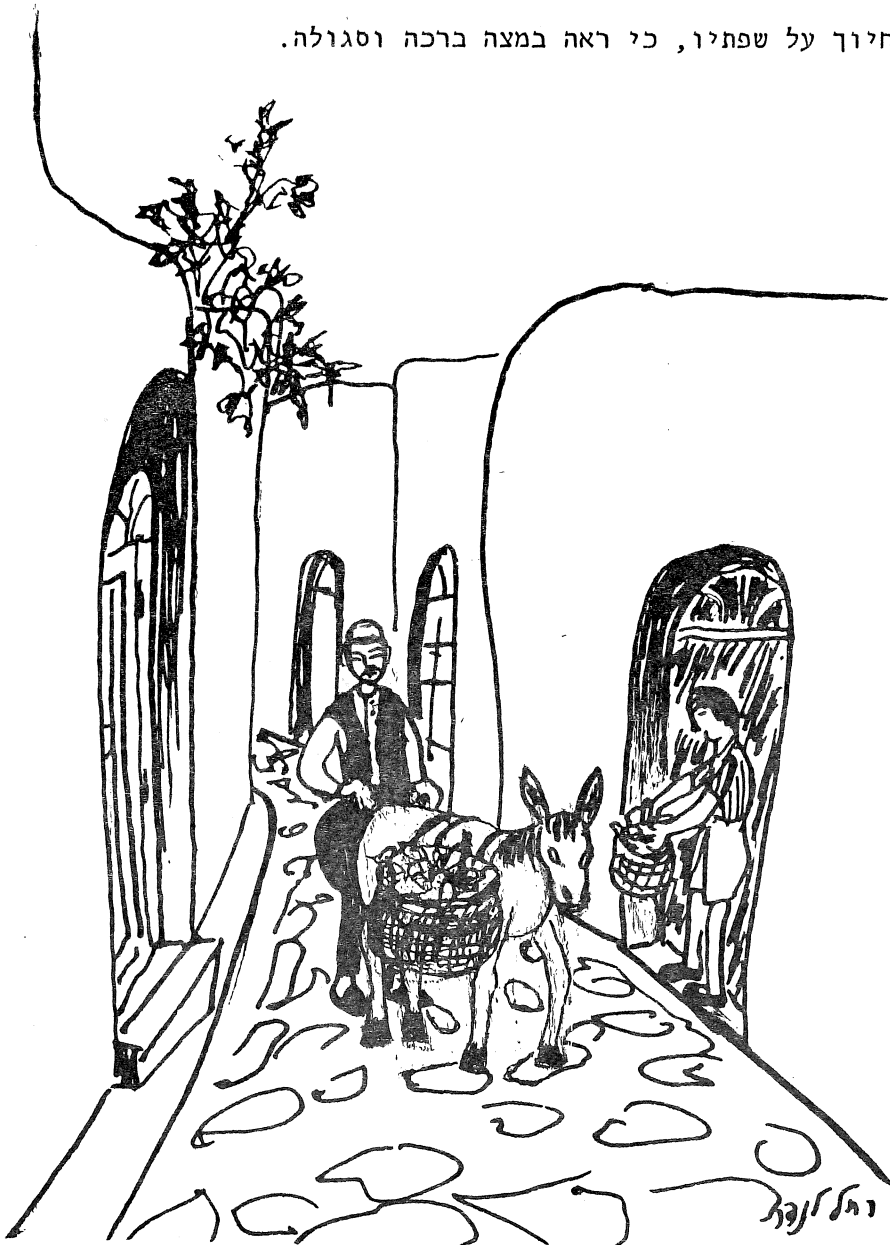

המאפיה

את החלות והלחם הכינה אמא. לאחר שלשה את הבצק וקלעה את החלות,
שלחה את אחד הילדים למאפיה.
ריח ניחוח עלה מן המאפיה וגרה תאבונם של הילדים. לא פעם, בהסתר,
נגסו מן החלה הטרייה.

הזבלן

את האשפה אספו בשעות הבוקר. בעל עגלה ערבי היה עובר וקורא בקולי קולות: "ז ב ל י ו ז ב ל י ו" לוקח היה את הפסולת, מעמיסה על גבי החמור וממשיך בדרכו. בערבי פסח, כשהפסולת עלתה על גדותיה, נאלץ היה הערבי לשוב ולחזור. אז, היה בא בטענות: "מתה כבר יגמר החג?...". אולם משנתנו לו מצות כפצוי למאמציו, עלה החיוך על שפתיו, כי ראה במצה ברכה וסגולה.

החלבן

"חלבן חלבן" - נשמע מידי בוקר בבוקרו קולו של מוחמד הרועה, ההולך ומושך אחריו את העז. התישב על כסא נמוך במרכז החצר, והחל חולב את העז לתוך כלים, שהביאו עמם הילדים.

"טוב מעט שלפניו,

מהרבה אשר נעלם מעיניו"

(פתגם סורי)

ברכת ה' היא תעשיר

אליהו זגה הדמשקאי, סוחר בבגדים ישנים ומשומשים, יהודי ירא
ד' תמים וסר מרע, חי חיי צער ועוני, אב לשבעה ילדים הסתובב
ברחובות העיר יום יום מזריחת השמש ועד שקיעתה. קנה ומכר
בגדים ישנים, אך הפרוטה לא היתה מצויה בכיסו ואשתו מררה לו
את חילו. הילדים רעבים וערומים ומה אתה עושה? - אמרה. מדוע
אתה מחשה? לך אל הרב אולי יתפלל בעדך וייעץ לך עצה טובה.

אליהו שמע בקול אשתו, ניגש אל ר' שלמה לניאדו ויאמר לו:
אדוני הרב, אני מקיים מצוות הבורא והנה אין הברכה שורה במעשי
ידי, שבעה ילדים לי ואין לי במה לפרנסם. האם מצוות "פריה
ורביה" אינה מצווה ומדוע אין ה' עוזר לי?

ויאמר הרב לאליהו: בודאי ובודאי שזו מצוה גדולה וסוף הכבוד
לבוא, אלוקים ישלם לך שכרך בקרוב "הבוטח בד' חסד יסובבנו".

אלוקים זן ומפרנס את בריותיו. יש המקבלים את העושר בראשית ימיהם ויש בסוף, אך אני סמוך ובטוח שאלוקים לא יעזבך. המשך לעבוד וקרובה ישועתך לבוא."

אליהו קבל את ברכת הרב והלך. הסתובב ברחובות דמשק ויצא את רחוב היהודים ויכריז בקולי קולות: "בגדים משומשים לקניה!" והנה ערביה זקנה קוראת לו. הוא נכנס לחצר ביתה והיא הצביעה לו על בגדים, נעלים, רהיטים וגם מכתש חלוד. אליהו קנה הכל, צרר בכמה צרורות ואת המכתש לקח בידו וילך לביתו. ויאמר לאשתו: בואי נמלין את החפצים ואחר כך נקי את המכתש. האשה ניקתה ומרקה את המכתש והנה הוא עשוי זהב טהור. אליהו לקח את המכתש לצורף וימכרנו במחיר הגון ומיד רץ אל הרב לתת לו את חלקו. ויאמר אליהו לרב: "דבריך נתקיימו והנה יש לי רב, קח לך את מחצית כספי כי מידך בא לי."

ויען הרב ויאמר לאליהו: יהי לך אשר לך, זה מזלך, הכל שייך לך, לא אקח ממך פרוטה. אני מיעץ לך שלא תבזבז את הכסף, פתח בית מסחר ועבוד.

אליהו שמע בקול הרב ויפתח חנות ויתחיל לעבוד ומסחרו פרץ מיום ליום עד שהפך להיות אחד העשירים בעיר ויחיה חיים של טובה וברכה ומאז פסקו תרעומותיה של אשתו, ויאמר לה: "הנה ה' שלם לנו שכרנו על קיום מצוותיו."

„החפץ מעשה נקי
ילך אצל אומן בקי“

(פתגם סורי)

כלי לנטילת ידים

אומנות רקועי הנחשת
היתה אחת האומנויות
בה התפרסמה דמשק, ואף
היהודים הרבו לעסוק בה.

”יופי הענין בתיקונו

על מכונתו, ולא

במהירות זמן עשיתו“

(פתגם סורי)

"ואת שר האופים תלה"

חיים היה אופה ברחוב היהודים בעיר חלב שבסוריה. מי אינו מכיר את חיים? הכל אופים אצלו לחם, עוגות, טומנים חמין לשבת. גדולים וקטנים מכירים את חיים, אדם נוח לבריות, למרות שעמד במשך כל שעות היום ליד תנור האש ועבד קשה.

בשבת נשתנה מראהו ונשתנו בגדיו, לבוש היה "קומבז" יפה ומשכים להתפלל במנין ראשון, שכן צריך לפתוח את התנור בשעה מוקדמת ולהוציא מתוכו את החמין לכל תושבי השכונה.

בשבת פרשת "וישב" ביקר בבית הכנסת, והגבאי נתן לחיים האופה "עליה" - מפטיר, מכיון ששם נזכר ענין שר האופים. חיים עלה ברצון, והנה הש"ץ מסיים: "ואת שר האופים תלה..." חיוך קל עלה על שפתי המתפללים - ובאותו שבוע ממש חלה חיים האופה ונפטר לבית עולמו.

צער וחרטה אפפו את המתפללים בבית הכנסת. לא היינו צריכים להעלותו לתורה בפרשה זו - הרהרו. אך את הנעשה אין להשיב - האופה מת...

בתי הכנסת

לבוא לבית-הכנסת היה כמו להפגש עם בני משפחה, כי כולם הכירו זה את זה - פתח אבא.

מסורת היתה בדמשק: בן הלך לבית-הכנסת בו התפללו אביו, סבו ואבי סבו. גם אם העזיקו את מקום המגורים לא החליפו את בית-תפילתם.

במשך ימי השבוע טרודים היו היהודים בדאגות הפרנסה, אך בהגיע ליל-שבת לבשו כולם את בגדיהם היפים והתאספו בבית-הכנסת.

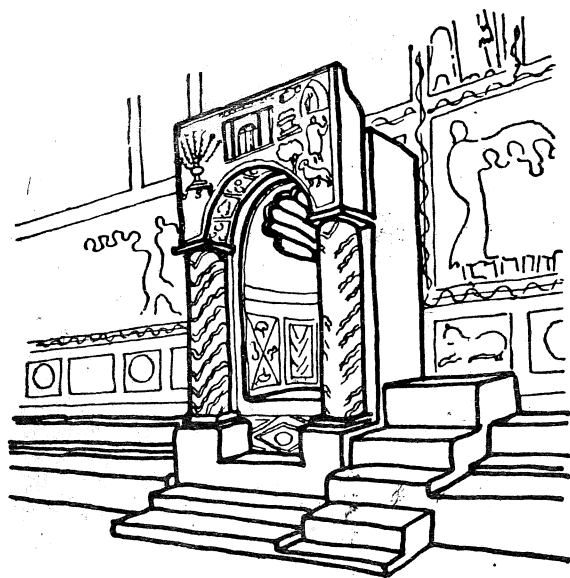
אז נעימה שררה במקום. היה זה מפגש מרגש. התפילות נאמרו בנועם, קטעי שירה נשמעו וכולם היו מרוכזים בתפילתם.

גם אנו הילדים התפללנו עם הצבור ואף שרנו במקהלת בית-הכנסת. עד היום אני זוכר בעל-פה את מלות התפילה.

משנסתימה התפילה, לא מהרנו להתפזר הביתה. קבוצות קבוצות נאספנו וסיפרנו זה לזה את חדשות השבוע האחרון: על בן שנולד במזל טוב, על ארוסין, על חתונה או על בן שהגיע למצוות, ולהבדיל, על אדם שחלה ועל אחר שצרה פקדה אותו. וכך נפוצו הידיעות בשכונה כולה.

כי עליך להבין, בני, שבת-הכנסת לא היו רק מקום תפילה אלא הוו מרכז בחיי הקהילה, ואף חגיגות נערכו במקום. גבאי בית-הכנסת היה דואג למחסורם של העניים מביין המתפללים. החולים לא נשכחו ופרקי תהילים נאמרו לשלומם.

בית-הכנסת היה כעד לחיי הקהילה וכראי למתרחש בה.

בבואו אל הקודש

בית-הכנסת בדורא-ארופוס

בית-הכנסת של אליהו הנביא

בתי-כנסת רבים היו בסוריה. העתיק והמפורסם ביותר מביניהם הינו בית-הכנסת של אליהו הנביא בגובר, המוזכר כבר בתלמוד.

וכך מתארו אחד המבקרים בשנת 1926:

"דרך גנים ופרדסים נכנסנו גם אל תוך הכפר ג'ובר, עד בואנו אל בית-הכנסת, המוקף גנים קטנים. בחצר בית-הכנסת פגשנו את המשפחה היהודית היחידה המתגוררת בכפר, היא משפחת השומר והמשגיח על המקום הקדוש הזה".

"את בית-הכנסת העתיק בג'ובר, שנשאר ריק ועזוב, שומרים יהודי דמשק בקדושה ובהערצה. בכל ערב שבת יבוא מניין של יהודים מן העיר להתפלל בו ולקרוא את פרשת השבוע מתוך ספרי התורה העתיקים שבו... ברצפת בית-הכנסת קבועה אבן-שיש גדולה מוקפה סורג של ברזל, למען לא יכול איש לדרוך עליה. לפי המסורת קבועה האבן במקום הקדוש בו עמד לפניו הנביא אליהו ומשח את חזאל למלך על ארם..."

"בירכתי בית-הכנסת ירדנו במדרגות לתוך מערה חשכה. על-יד פתח המערה עומדת אבן ועליה שיירי נרות-שעווה. תקרת המערה מפויחת פיח רב, שנתהווה מן הנרות הרבים הדולקים תמיד במקום הזה. מערה זו היא - לפי המסורת - אותו מקום בו כלכלו העורבים את

אליהו הנביא בלחם ובבשר, והאבן העומדת בפתח המערה היא הכסא
אשר עליו ישב הנביא..."

"יהודי דמשק אומרים כי את בית-הכנסת הזה בנה התנא ר' אלעזר
בן ערך; עוד לפני חורבן בית-המקדש השני, והוא עומד כאלפיים
שנה. ועוד תספר המסורת היהודית, כי תחת רצפת בית-הכנסת גנוזים
ספרי-קודש יקרים, שהצילו אבותינו מירושלים בימי חורבן בית-
המקדש..."

"מפני קדושת בית-הכנסת יבואו הנה, פעם בפעם, חולים רבים להתפלל
ולבקש רפואה וישועה מאת ה'. הם מאמינים ומקוים, כי בשל קדושת
המקום ירפאו ממחלתם."

"בתקרת המערה שקערורית קטנה, שאפשר לנעוץ בה את האצבע. הנשים
מאמינות שאם ינעץ החולה את אצבעו אל תוך השקערורית ויסוב שבע
פעמים במקומו, בלי להוציא הגה, ימלא ה' את משאלות-לבו לטובה
וירפאהו ממחלתו... בשוב החולה לאיתנו יזמין בבית-חרושת לנרות
נר לפי מידת קומתו. אחרי כן יתאספו בני משפחתו וקרוביו ויעלו
בשירה ובזמרה אל בית-הכנסת בג'ובר לשלם את הנדר ולהדליק את
הנר על "כסאו של אליהו". החוגגים יביאו עמם תופים ומצילתים,
יין וממתקים, ויבלו בחצר בית-הכנסת שעות רבות בשירה, בזמרה
וברקודים..."

עצירת הגשמים בדמשק

היתה שנת בצורת, הרב אסף את כל אנשי העיר דמשק שבסוריה לבית-הכנסת, התפללו בוקר וערב, ולא נענו, גזרו תענית ולא נענו. לבסוף עשה הרב "תענית חלום" וביקש שה' יענה ויוריד גשם, אך מן השמים הודיעו לו, באם יתפלל "רחמים" היושב תמיד בקצה בית-הכנסת יקבל את תפילתו וירדו גשמים.

הרב הזמין אליו את השמש ואמר לו לקרוא אליו את רחמים. השמש אמר לרב: מה אתה רוצה ממנו? והרב ענה: הוא צריך לעבור לפני התיבה ולהתפלל. ויאמר השמש: הרי הוא עם הארץ גמור ואינו יודע מאומה, ואיך אתה אומר שהוא יעבור לפני התיבה? והרב אמר לו: אף על פי כן קרא אותו. השמש עשה כדברי הרב, רץ אל ביתו של רחמים ויזמינהו לבית הרב.

רחמים לא ידע במה העניין, אך בכל זאת מהר לבית הרב. ובבואו לבית הרב - נודע לו מפי הרב שהוא צריך לעבור לפני התיבה ולהתפלל שירדו גשמים. רחמים סרב באמרו כי הוא אינו יודע להתפלל, וכי יש טובים ממנו. אך הרב לא שעה לדבריו ויאמר לו: כי עליו להתפלל ויהי מה.

הרב הזמין את כל הקהל לבוא למחרת היום לבית הכנסת. הקהל התאסף בהמוניו, בית-הכנסת היה מלא מפה לפה, והכל חיכו שהרב

יעלה על התיבה ויתפלל. אך מה השתוממו בראותם כי הרב מזמין את רחמים לעלות ולהתפלל בפני הצבור. רחמים נאות לרב, אך ביקש את הרב שיחכו לו כמה דקות. רחמים יצא את בית הכנסת וישב ובידו כד קטן עשוי חרס ובו שני פיות. ויעל על התיבה, ויבקש את הקהל להתפלל, ויפתחו את ארון הקדש, הכל געו בבכיה, אמרו מזמורי תהלים, ורחמים עמד על התיבה ובידו החזיק את הכד הקטן. הסתכל בתוך הפה האחד, וכעבור רגע העמיד את הפה השני ליד אזנו. וכעבור זמן מה התקדרו השמים בעבים, וגשם שוטף נתך ארצה. כל הקהל הודה לה' על חסדו ויצאו את בית הכנסת.

הרב הזמין את רחמים ויאמר לו: רצוני שתספר לי מה עשית בכד ומדוע הבאת אותו? ויאמר רחמים לרב: איש עני אנכי, ולי משפחה גדולה, ילדים קטנים לי בבית, ולפי מקצועי אני אסקפי (מתקן נעלים), אך לא הספקתי להביא מאומה לפרנסת ילדי. ובכל ערב צעקו הילדים ללחם ואין. ואני - נשבר לבי בקרבי והייתי פונה לפנת החדר וממרר בבכי ואת הדמעות הכנסתי לתוך הכד הזה, ואצוה את אשתי לקבור את הכד הזה אתי בקבורתי. והנה היום אתה בקשתני שאתפלל, לא ידעתי במה להתחיל, ואביא את הכד ואסתכל לתוכו ואומר: "רבונו העולמים, אם לא תוריד גשמים אשבור את הכד הזה כאן לעיני כל הקהל."

ואטה אזני אל הפה השני של הכד, ואשמע קול מדבר ואומר: "אל תשבור." ומיד ירדו גשמים.

ויאמר הרב בלבו: מה גדולים דברי רבותינו: "כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה."

סבי היה פרנס בית-הכנסת. כשהתאלמן בזקנתו, החליטה המשפחה שאין להשאירו לבד. הצעתי לאמי שאישן עמו. בעצם, ראיתי זאת כחובתי לא רק כנכדו של סבא, אלא גם כבן הקהילה. ראיתי בכך זכות שנתנה לי, זכות לחלוק כבוד ליהודי נשוא פנים ואחראי לבית-הכנסת.

יהודי זקן
בסוריה

הלכתי אל סבא. הייתי ישן בביתו. השכם בבוקר שומע הייתי את הדפיקות הענוגות של השמש הקורא: "אבו מאירו! אבו מאירו!..." אז, הייתי מתעורר ומרים את ראשי מהמיטה לראות את סבא מקיץ משנתו.

סבא היה קם. מרתיח היה מים כדי להכיין תה עם נענה, ושותה בגמיעות קטנות ובהנאה גדולה.

אף אני קמתי וישבתי ליד סבא. הוא היה מלטפני ושואל אם חם לי, אם אני לבוש היטב? ואני - עונה הייתי, שכן. אז היינו קמים. סבא היה נשען על כתפי ואומר: "בוא, נלך להעיר את השכנים."

היינו יוצאים. חושך שרר בחוץ. גשם טפף. עוברים היינו בין הבתים ומקישים על החלונות של אנשי מנין ה"ותיקים", המשכימים קום לעבודת הבורא. צועדים היינו, סבא ואני, ומגיעים לבית-הכנסת כשאפלולית הלילה עדין מורגשת.

סבא היה פותח את השער הראשי של בית-הכנסת, ושנינו היינו נכנסים פנימה. בוחן היה סבא ובודק כל פינה. אט-אט היו המתפללים מגיעים לתפילת שחרית. רצפת בית-הכנסת, המכוסה שטיחים רבים וגדולים, והבמה המקושטת ומגולפת להפליא היו זוהרים באור בוקר ראשון, וסבא היה ניצב בתווך בתפילתו.

בתי-הספר היהודיים בדמשק

מ ב ו א

מרבית הילדים בדמשק למדו בבתי-ספר יהודיים עממיים. המעונינים בלימודים תיכוניים נאלצו לעבור וללמוד במסגרות שאינן יהודיות כמו: ה"לעיק", "בית-הספר האנגלי" ואחרים. אך היו גם ילדים, שהחלו ללמוד בבתי-ספר אלה כבר בכיתות היסוד. בחלק מן המוסדות לימדו מורים יהודיים ובמערכת השעות ליחדו מקום לשפה העברית. למתקשים לעמוד בנטל שר-הלימוד הגבוה עזרה הקהילה.

בתי הספר היהודיים

"הכותאב" - זה המכונה "החדר, שהינו הותיק ביותר בדמשק. ל"כותאב" הלכו ילדים מגיל צעיר מאד. רובם היו ממשפחות עניות, וכדי לעזור לפרנסת המשפחה, החלו הילדים לעבוד כבר בגיל שמונה-תשע. לכן, למדו ב"כותאב" רק שנים אחדות. מקצועות הלימוד היו בעיקר בתחום היהדות. הילדים ידעו את התורה בעל-פה, אך לא ידעו לדבר עברית.

"אליאנס", שנוסד ב-1880 על-ידי חברת "כל-ישראל-חברים", היה הידוע, הגדול והחשוב בכולם. למדו בו בנים ובנות בנפרד. שפת הלימוד בבית-הספר היתה צרפתית, אך הורו גם עברית.

בית-הספר העברי - נוסד על-ידי מהגרים, שגורשו מארץ-ישראל בתקופת מלחמת העולם הראשונה, והקימו בדמשק רשת של גני ילדים ובתי-ספר עממיים.

"חסד רבי לא אשכח

ערכו ידעתי כשגדלתי"

(פתגם סורי)

„הכותאב“ של „החכם“ נחמד

„חכם“ — רב מיוצאי סוריה בלבוש רבנים מסורתי

יש, שקראו לו "תלמוד תורה", ויש - שקראו לו "כותאב." בדומה
"לחדר", המוכר לכם מספורים שונים, היה "הכותאב" מקום בו
למדו הילדים הקטנים. היו, שנכנסו ללמוד בו בגיל שש, והיו -
שהקדימו בשנה או שנתים.

המלמד, "החכם" נחמד, היה נותן עין בוחנת בילד, שואל שאלה או שתיים, מנסה להעלות בזכרונו אם היו מבני משפחתו מתלמידיו, ואם יש בידיו של האב להעניק לו שכר נאות, ואז, היה מחליט אם בשל הילד לתורה. צביטה בלחיו או באוזנו של המועמד היתה חותמת את העיסקה. ולא היתה צביטה בלחי - שחיבה בה, לצביטה באוזן - שחומרה בה.

וכך מספר אחד מן התלמידים ב"כותאב":

"אבי בישר לי, שבעוד ימים מספר אתחיל ללמוד ב"כותאב". שמחתי, כי מאד רציתי ללמוד, ואהבתי להקשיב לסיפורים. קנאתי באחי היודעים קרוא וכתוב. אך עם השמחה ליווני הפחד: שמע המכות והמלקות, שהיו מנת חלקם של תלמידי ה"כותאב", העכיר את רוחי.

הגיע היום המקווה. אמי הלבישתני בבגדי היפים, נשקה לי על מצחי, ואבי לקחני ל"כותאב" והכניסני לשעריו. נפרדנו.

נכנסתי בצעדים הססניים ולבי המה בי מהתרגשות, פחד ושמחה. ה"חכם" קבלני. לובש היה כותונת פסים, "אומבאז" בלעז, שירדה עד קרסוליו. חוגר היה אבנט בד רחב מבהיק בלובנו. עיניו שחורות וגדולות. זקנו מלבין בקצותיו. קולו עמוק והבעת פניו מביעה חומרה. הוא לקחני והושיבני ליד נער מגודל, שנשאר בכתה א' זו השנה השלישית. כחנתי את החדר ביסודיות.

החדר היה אפל וטחוב. כסאות לא היו בו. במרכזו עמד שולחן נמוך וסביבו ישבנו אנו התלמידים על כרים, שהיו פזורים על הרצפה, ו"החכם" הסב על כרים וכסתות ומאחוריו סדורים היו על פי אורכם ועובים מערכת של מקלות מהוקצעים היטב. לא יכולתי לגרוע עיני מהמקלות הללו...

"מ-ש-ה נ-ג-ר !!!" נשמע קולו של ה"חכם". קריאה זו של שמי הרעידה את גופי הקטן ואלצה אותי להניח לרגע ממחשבותי על המקלות ולחזור ולשנן את דברי ה"חכם" נחמד.

אך לא לזמן רב...

צחוק כבוש ומשפטים קטועים, עוררו את זעמו של החכם ואז, הרעים בקולו ופנה לאחד הילדים: "יא יוסוף! חזור על הפסוק שקראתי והראה באצבעך את המקום בו אנו קוראים!"

כששמע יוסוף את שמו יוצא מפי ה"חכם", נתרעדה ידו ואבד לה לאצבעו מקומה. ניסה לנחש, גמגם וקרא: "ו... ו... ויעש אלהים..."

- לא!!! פסק החכם.

"ויאמר אלהים..." ניסה יוסוף שנית, כשעינו האחת בספר מלווה את אצבעו הרועדת, ועינו השניה פוזלת אל ידו של החכם השלוחה לבחור את המקלות.

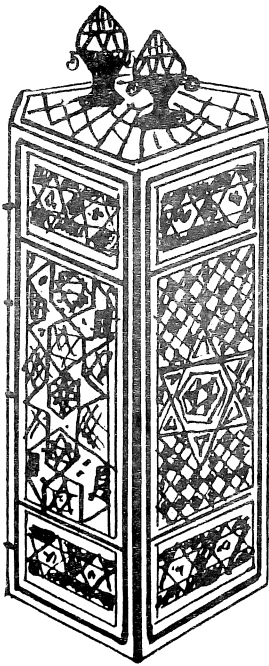
- לא! השמיע שוב החכם. גם הפעם לא הצליח יוסוף לקרוא את הקטע כראוי. אז בחר ה"חכם" במקל בינוני, הפכו לכאן ולכאן ובקול פקד:

- פתח את ירך!

ילדים לומדים תורה בסוריה

והכה בו אחת, שתיים ושלוש...
מעולם לא ראיתי את יוסוף ממצמץ בעיניו כבאותה שעה. הוא
התאמץ לא לעצום את עיניו, אלא בבוא המכה.
המכה הרביעית בוששה לבוא. ואז, אסף יוסוף את ידו הלוהטת
והרועדת והחביאה בין ברכיו.
היה זה נסיוני הראשון ב"כותאב."

תיק לספר תורה
דמשק המאה ה-18

הפגישה המקרית

רציתי לשתף אתכם במקרה לא נעים, שקרה לי באחד מימות השבוע. בשעות אחר-הצוהרים שלחה אותי אמי למסור הודעה חשובה לסבא, הגר בקצה השני של השכונה. עליכם לדעת, שבדרך-כלל היינו כלואים בבתינו בשעות אחר-הצוהרים ואסור היה לנו, לתלמידים, לשוטט להנאתנו ברחובות דמשק. לכן שמחתי על השליחות, שנתנה לי אפשרות לבלות שעה ארוכה ברחוב.

מיד שמתי פעמי לרחוב הנפחים, שמאז ומתמיד משך אותי ברעש, באש, בעשן ובפיח אשר בו, ובעיקר- משום שאסור היה לבקר בו. קסום עמדתי ליד כוכו של הנפח שמעון חדאד והתבוננתי בגיצי האש הנתזים לכל עבר, כשלפתע נגעה יד בכתפי ומבט זועם ננעץ בי. הסתובבתי. לפני עמד מורי לחשבון מבית-ספר "אליאנס", מסיה כהן...

רצתי במהירות הביתה. דפקתי בחוזקה בשער ביתנו. את השליחות כבר לא מלאתי.

למחרת התעוררתי מוקדם מהרגיל. יצאתי את ביתי. אותיות השלט "בית-ספר אליאנס" נראו למרחוק, כאילו לועגות לי. הגעתי לבית-הספר. תפסתי את מקומי באחד הטורים, כי נוהגים היינו להסתדר בטורים בחצר הגדולה לפני כניסתנו לכתה.

המורה הגיע. הטורים התישרו. נסיתי להסתתר מאחורי עזרא, שהיה גבוה ממני. המורה עבר מתלמיד לתלמיד ובדק צפורנים ואוזניים. רעד אחז בי. לבי הלם בחוזקה: "מה יהיה כאשר יגיע אלי? הרי ראה אותי אמש בבורחי מפניו ליד הנפח... בודאי יענישני...". הדקות נתארכו שבעתיים. "מעולם לא היה מפקד כה ארוך"- הרהרתי. בעודי עומד בציפיה, הרעים בקולו עלי: "לולו לוי! אבקשך לחכות לי אחר השעורים על-יד הכתה!" המורה חלף על פני והמשיך בבדיקה.

צעדנו לעבר הכתה. "מה עשית? מה עשית, שכך זעם עליך המורה?" -נשמעו לחישותיהם של חברי מכל עבר. לא עניתי.

השעור היה שעור חשבון, מקצוע שאהבתי. צעיר לימים היה המורה, לבוש "פראנג'י" -חליפה משובצת ומגוהצת- נעול בנעלים שחורות, מבריקות וחורקות. עיניו כחולות, ופיו קורא ויורה שאלות בזו אחר זו. מהלך היה בין השולחנות ושולח את שאלותיו דוקא אל זה היושב מאחורי גבו, או אל האחד, שעינו נעוצה בזבוב המתעופף מעל השולחן.

מקלות לא היו לו, אף לא אחד. נציג הדור החדש בהוראה היה. תשאלו איך בכל זאת הצליח ללמד? ובכן, סרגל היה לו, ארבעים ס"מ אורכו, קצהו האחד חד וקצהו השני- חד עוד יותר. בסרגל הזה היה מכה כקצב.

פתח המורה את השעור בשאלה, כשהוא פוסע בין התלמידים וחולף על פניו של יוסף לוי התלמיד המצטיין, שישב ראשון. גם על

פניו של שויקה עבר, ולמותר לציין, שהשני במצטיינים היה. והנה...
הנה... הוא מתקרב לעברי... וכאן נעצר ופתח.

- מטבע של עשרה גרוש היה לי. נכנסתי לחנות של טוטאך וקניתי
סקית פיסטוק ושוקולד נסלה בארבעה גרוש. כמה עודף החזיר לי טוטאך?
- את זה יגיד לנו... י-ג-י-ד לנו לולו לוי!
השיבותי, ששוקולד נסלה עולה ששה גרוש, אך המורה תבע תשובה אחרת.
"לא שוקולד, כמה עולה פיסטוק?" הרעים עלי בקולו החד והתקיף,
והמשיך: "לולו! עליך ללמוד באוזנים, בעינים, בכל לבבך, בכל נפשך
ובכל מאורך ולא להסתובב בטל אחר-הצוהריים בחוצות דמשק ולהציץ
בכוכים של הנפח והנגר, או בחנות הממתקים של יוסוף."

וכאן נתגלה קלוני ברבים, כי הרי ספרתי לכם, שאסור היה לתלמיד
מבית-ספרי להלך ברחובות דמשק בשעות אחר-הצוהריים, ובעיקר, חלילה
לו, לפגוש בדרכו במורהו.

כרגע הסתפק המורה בכמה מכות סרגל על קצות אצבעותי. ידעתי, שזו
רק ההתחלה, את הדין אתן בפגישתי עמו אחר הלימודים...

"כל דבר אסור תאווה נפשי,
 ואל המותר לא יפנה ראשי"

(פתגם סורי)

אליאנס

הודעות

דצמבר 1940

חירש פאל

סבאק פלעג האמירימ דנתה ה' דאשקין אדנטיקה תמה

האל אממדי, יטענדי
סדני פוטיקה דנתה
דיהטאק איהשקיס.

דיהאשון מאל שולמן -
דימאנה ישג העאמיר
יאסל און, אהמא יספירו
דיהמא אדטימה העדסה.

1. יאסל און
2. זאקל און זאקל
3. זאקל און זאקל

17. יאסל און

38. זאקל און זאקל
39. זאקל און זאקל
40. זאקל און זאקל

דימשנן את שעוריו
השומע בקול מוריו,
דימתמיד בלמודיו,
דיבחוצות לא ישוטט,
יזרח ויעלה,
דיאשון בכתה יהיה!

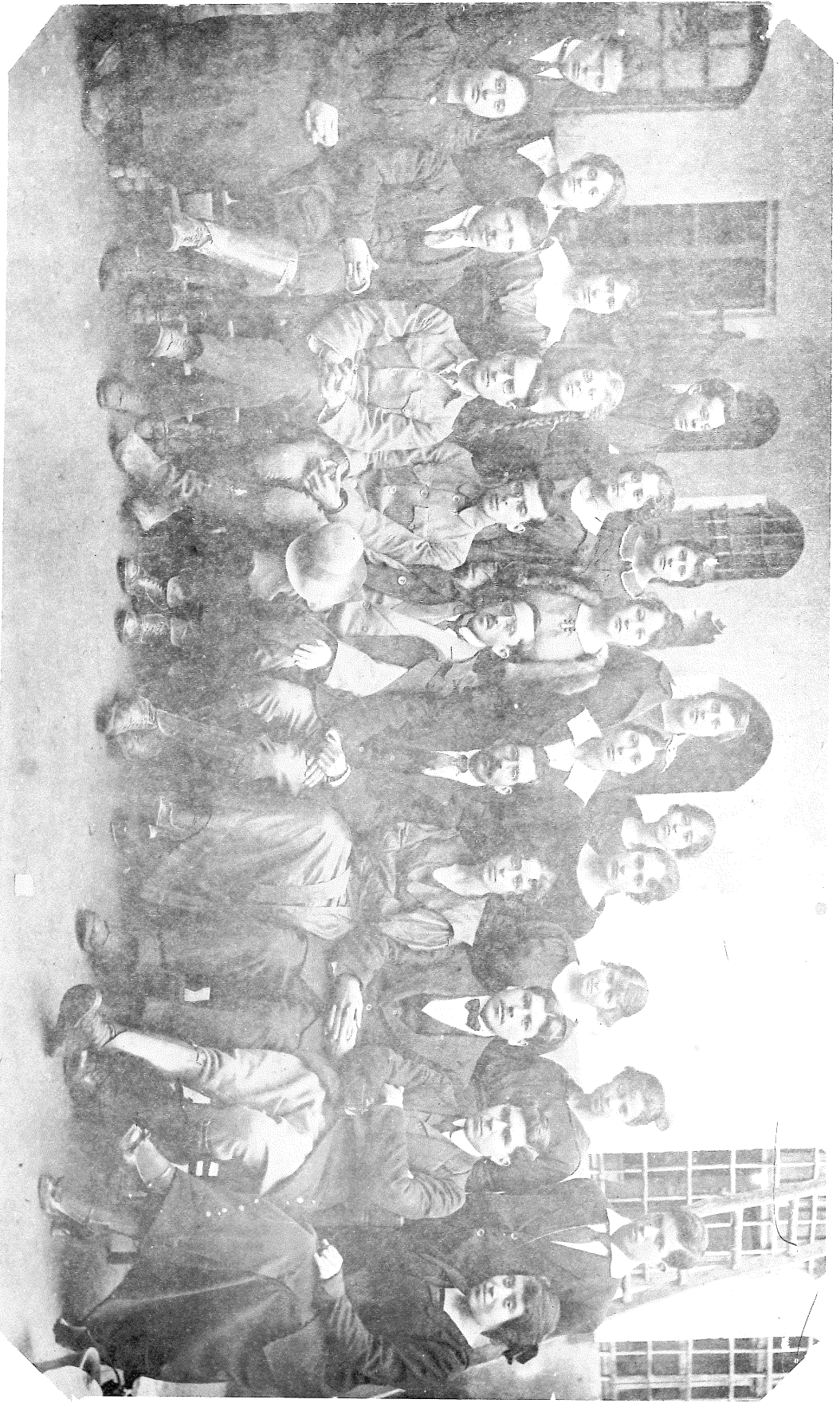
בית הספר העברי

הימים ימי מלחמת העולם הראשונה. לדמשק הגיעו פליטים יהודיים רבים, אשר גורשו מארץ-ישראל על-ידי התורכים. ביניהם היו גם מורים, שהחליטו לפתוח בית-ספר עברי בדמשק וללמד בו ילדים יהודיים בעברית.

כאשר נפתח בית-הספר, היססה משפחתי אם לשלוח אותי ללמוד בו או לא, אך לבסוף הסכימה.

מורי בית-הספר העברי בדמשק

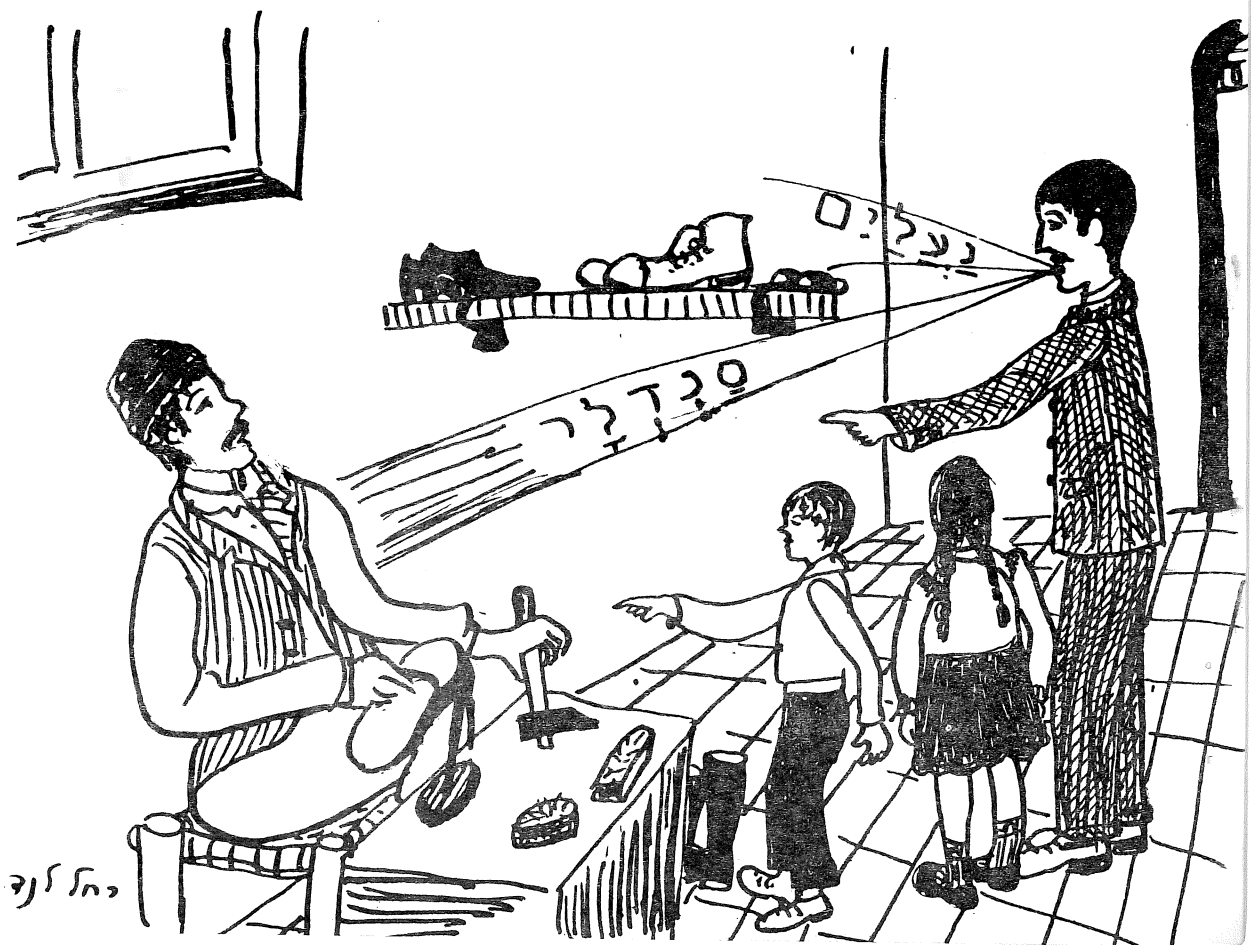
מורי בלי-ת-הספר העברי בודפשט

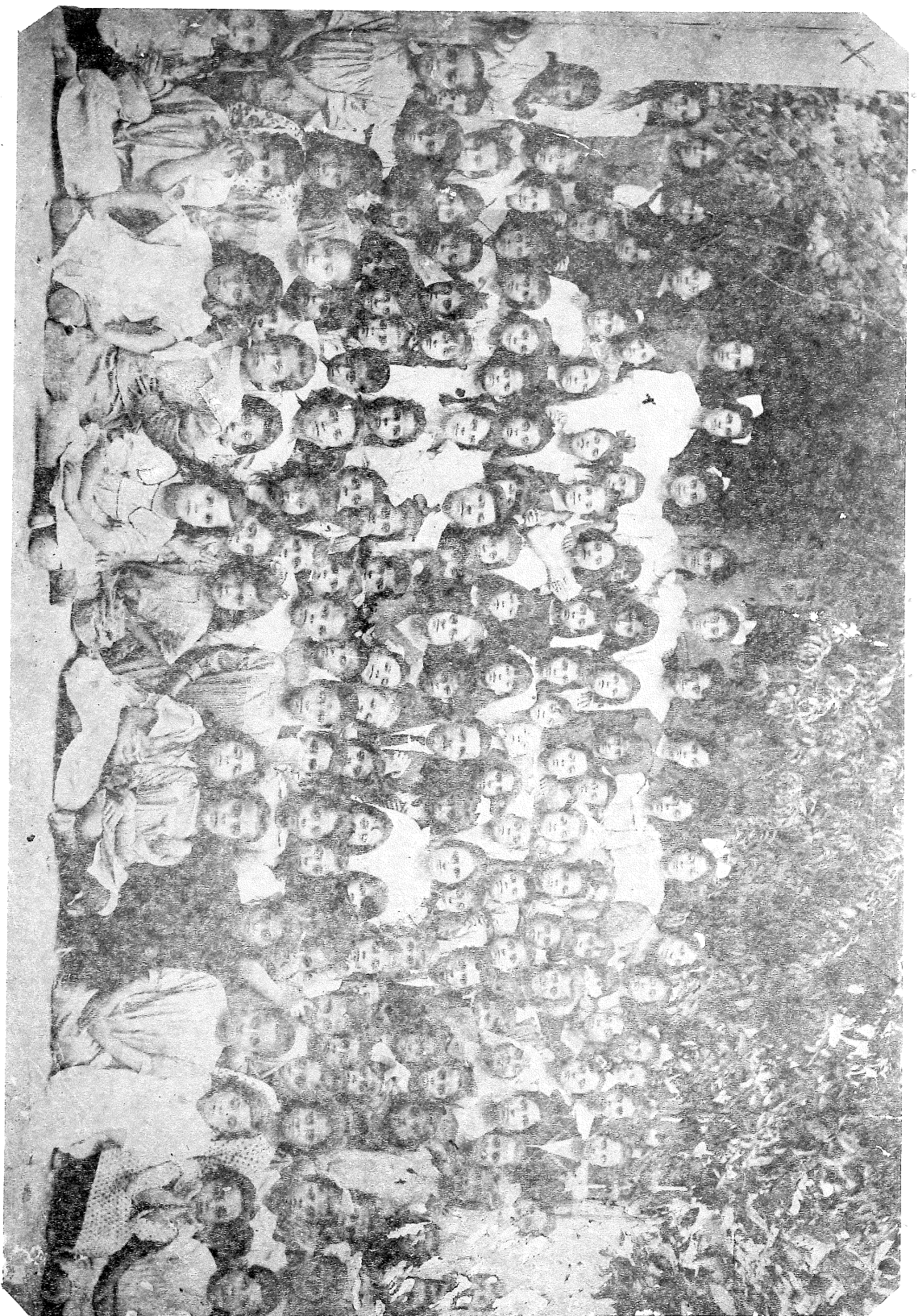
הייתי סקרנית לפגוש במורים החדשים, שזה מקרוב הגיעו מארץ-
 ישראל. הרהרתי: הדומים הם למורים ב"אליאנס"? האם קפדניים הם
 ודורשים משמעת חמורה? מה וכיצד נלמד שם? תשובות לשאלותי
 הרבות מצאתי כבר בימים הראשונים, ועל כך ברצוני לספר לכם.
 לא למדנו רק מתוך ספרים. לא הסתפקנו רק בשנון הפרק. פעמים
 רבות יצאנו אל מחוץ לכתלי בית-הספר. יצאנו לשדות, לראות את
 העצים והפרחים, ללמוד את שמותיהם, לשמוע את צפצוף הצפורים.
 סובבנו בסימטאות השכונה. הלכנו לראות את הסנדלר בעבודתו,
 לראות איך הוא תופר את הנעלים, לראות את הכלים בהם עובד
 הסנדלר, ללמוד את המילים הקשורות בעבודתי, ללמוד אותן בעברית!

בפעם הראשונה ראו בדמשק ילדים יוצאים מבית-ספרם, והדבר
 עורר הדים, תגובות וויכוחים לא מעטים, בעיקר בינינו לבין
 תלמידי בית-הספר "אליאנס" - כל אחד סבור היה, שבית ספרו
 הוא הטוב והחשוב ביותר. אנו טענו נגד השינון והמשמעת
 החמורה שב"אליאנס", והם סבורים היו, שמבטלים אנו את זמננו
 בטיולים בשדות דמשק וחוצותיה. ככל שתכפו הויכוחים, הייתי
 גאה יותר בבית ספרי ובמורי מארץ-ישראל.

כאן, בבית-הספר העברי, החלה תנופת התנועה הציונית בדמשק.

תלמידי בינה-חספה העברי בדמשק

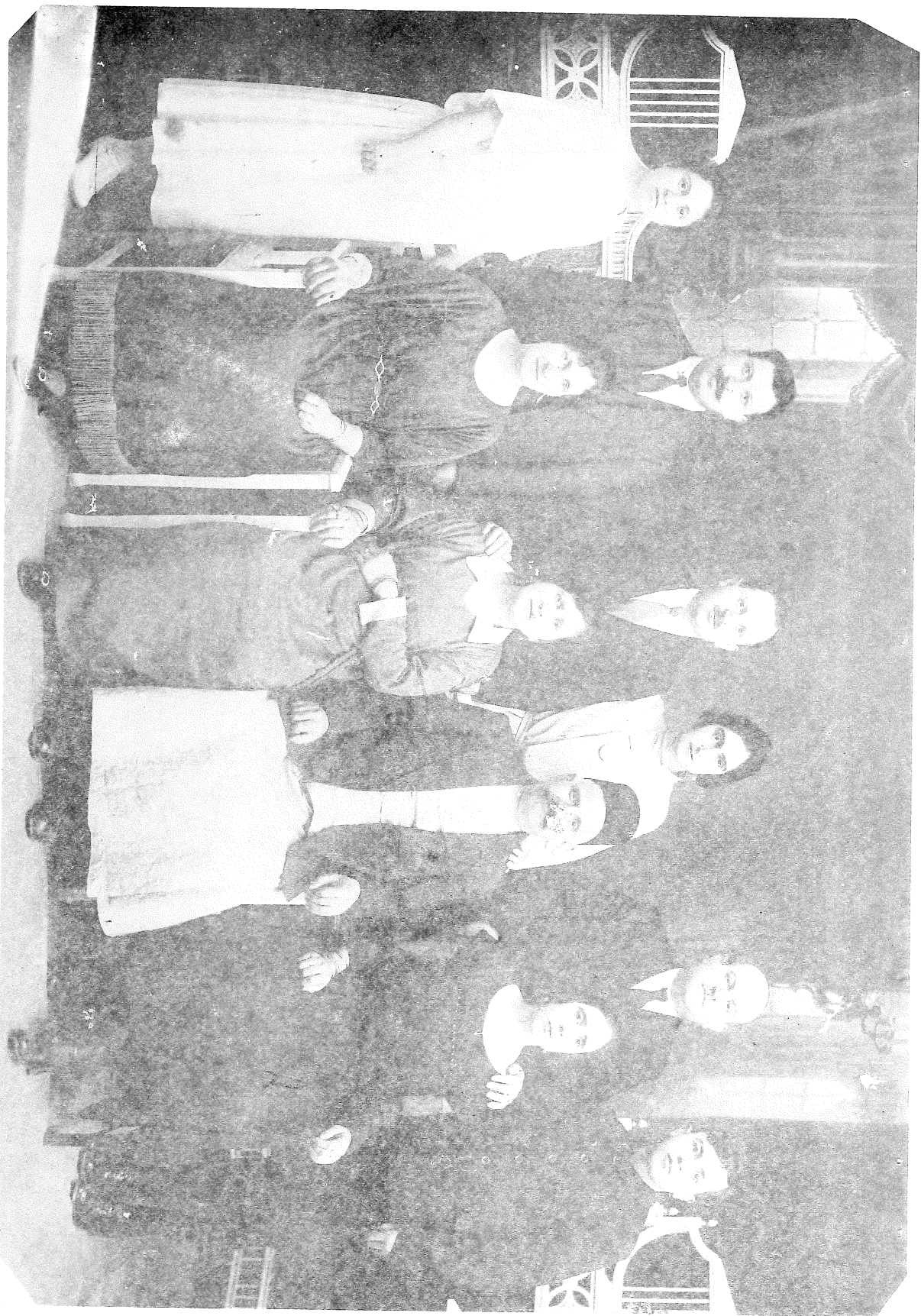
חג ומנהג בסוריה

שבת בבית אבא

- כבר בבוקרו של יום ששי - פתח אבא בספורו - החלה תכונת השבת בביתנו. אחי ואני יצאנו אל השליחיות השונות: אל השוק, המאפיה וחנות הפיסטוק והגרעינים. אמי ואחיותי טרחו בהכנת מטעמים לשבת. התכונה היתה מורגשת בכל אחד מחדרי הבית ואף בחצר. דליי מים, שהבאנו מן הבריכה, הוצבו במקום שיועד להם. שטיחים מוטלים היו על גבי מרצפות השיש בחוץ, וכרים וכסתות - על מעקה המדרגות.

בעיקר גדולה היתה המהומה במטבח פנימה, ולשם נמשכתי אני. סובב הייתי מפונה לפינה ומחכה בציפיה להרים מכסה של סיר. וכשלא יכולתי להתאפק והרמתי מכסה של סיר, היה גל של ריח החצילים הכבושים בשמיר ובשום או צלי הכבש מעורר את תאבוני. אך לא הספקתי להנות, ולו רק מהריח הנעים, כי גערתה של אמא ומכת ידה דחקו אותי מן המטבח החוצה.

כך היינו טורחים ועמלים לבואה של שבת. ומשירדה השבת, בני, לא היתה זו שבת של ים. לא שבת של בריכה, לא שבת של טיול, אלא שבת גדולה שעטפה את הרחוב כמו צעיף רחב ולבן.

משפחת יהודיה בסוריה

לפני שקיעת החמה הלכנו, אנו הבנים, עם אבא לבית-הכנסת. כשחזרנו, היה כבר השולחן ערוך והמשפחה כולה התכנסה סביבו. אבא קידש על היין וסלסל בקולו. כשסיים, העביר את הכוס לבנים על פי סדר גילם, מהגדול לקטן, ואחר לאמא ולבנות, וכל אחד גמע גמיעה קטנה מיין הקידוש. אחר-כך נגשנו אחד אחר השני לנשק את ידו של אבא ולשימה על ראשנו. ואז, היה אבא מברך את הבן או הבת. נגשנו גם לאמא ולמבוגרים האחרים שהיו בחדר וזכינו בברכתם. לחצתי את ידי אחי ואחיותי בברכת "שבת-שלום", ואף הם נהגו כמוני.

עתה הגיעה תורה של סעודת השבת, כשכולנו מסובים ואמא והבנות מגישות את המטעמים, שטרחו בהכנתם משך כל בוקרו של יום הששי. היינו סועדים ונהנים מזיוה של שבת ומטובו של האוכל, ורוחנו טובה עלינו ומרוממת. מישהו היה פוצח אז בזמרה וניגוני השבת היו עולים ומתגברים עד שעת ערב מאוחרת.

למחרת, בבוקר יום השבת, לא ירד איש מאתנו לרחוב: לא הלכנו להתבונן בעוברים ושבים, לחזות בחלונות הראוה, או לצפות במשחק כדורגל. רק לבית-הכנסת הלכנו אבא ואנחנו הבנים. לבושים היינו בבגדינו היפים וכיפות לבנות על ראשינו.

בית-הכנסת היה מבהיק בהדרו ביום השבת. חלונותיו המוארים והקשתות המעוטרות הפעימו את לבי. אהבתי את השעה שארון-הקודש נפתח וספרי

התורה, העטופים בבדי יקר ומעוטרים בכתרי מלכות ואריות, מוצאים ממנו.

החזן פתח בשירה ערבה ונערי המקלה לוו אותו בקולותיהם הדקים והצלולים, כשקהל המתפללים ממלמל ועונה אחריהם. הזמרה חלחלה ממש לתוך עצמותינו ולוותה אותנו עד הגיענו הביתה.

לאחר שחזרו כולם מבית-הכנסת, מקובל היה שקרובים ומכרים היו באים, מברכים זה את זה ומשוחחים ביניהם.

יושבים היינו מסביב לשולחן, שעליו הושמו שקדים ובוטנים, פיסטוקים ואגוזים, גרעינים של דלעת, אבטיח ומלון, כעכים של שומשום, מחמצים במלח ומחמצים בחומץ, שניחוחם החמצמץ מעלה ריר, וריחה של שבת המלכה מתמזג עם בושמם. ונמצא החדר כולו זוהר במטעמים. בכוסיות קטנות היו הגברים לוגמים עראק בעוד אנו הילדים נגשים אל השולחן, ממלאים מלוא חופנים ואף שמים בכיסים.

כל אותו היום כמו האט השעון את מהלכו. היתה הרגשה שאכלנו שבת, שתינו שבת, נשמנו שבת וצחקנו שבת. השבת היתה לנו כמסגרת סביב לתמונה וכקישוט יקר בשטף ימי המעשה האפורים.

שישו ושמחו בשמחת-תורה

נכנס אבא הביחה והפתעה בידו. ידעתי מיד, שזהו הדגל שביקשתי. בשמחה לקחתי את הדגל מאבי. התבוננתי בו. אף ניסיתי לפתוח את הדלתות אשר בו, אך לא הצלחתי.

חייך אלי אבא ובקלות הסיר את מדבקות הניר, וכשראני נרגש כל-כך, הושיבני לצדו. הבנתי, לאבא יש שוב ספור בשבילי. ידעתי, שכך יתחיל:

- אצלנו בדמשק...

ואמנם כך היה.

- זוכר אתה את השטיח האדום, הפרחוני של סבתא, התלוי בחדר האורחים? - שאלני אבי.

- כשגרנו בסוריה - המשיך - שמוש נוסף היה לו, לאותו שטיח, ואף לשטיחים אחרים. משהגיע ערב שמחת-תורה קושטו הרחבות בשטיחים צבעוניים, בקישוטי ניר, בשפע של קשתות עטורות ירק וזוהרות בנורות חשמל ובדגלי תכלת-לבן. כל בני המשפחה היו נרתמים לעזרה ועוסקים במלאכת הקישוט ממוצאי יום הכיפורים ועד לערב החג.

מראה מרהיב ויפה כזה בשמחת-תורה, לא ישכחו! - עיני אבא נוצצו בדברו. לרגע הפסיק, הרהר ואחר המשיך: מכל ערי סוריה ולבנון היו באים אנשים לחזות ולהשתתף בשמחת החג והנערות היו מתהדרות בלבושן כדי למצוא חן בעיני הבאים.

בערב שמחת-תורה היו בני-הנוער, חברי תנועות הנוער הציוניות, עוברים מבית-כנסת אחד למשנהו, כשדגלי תכלת-לבן בידיהם ובפיהם שירה עברית אדירה, ומשתתפים בהקפות. בבואם היתה השמחה בבית-הכנסת מתחדשת, הולכת וגוברת, הולכת ומתעצמת.

אך השמחה האמיתית, בני, החלה רק עם עלות השחר. שורות שורות של זקנים, נוער וטף היו יוצאים מבתי-הכנסת בתהלוכה ארוכה כשהם שרים, רוקדים ומסובבים את שכונת היהודים. היה כאן מזוג של מסורת יהודית, אוירה ציונית ותרבות המזרח.

בראש התהלוכה בלטו אנשים הלבושים בלבוש ערבי-מזרחי שתרבוש לראשם. האחד היה נישא על כתפיים, פוצח בשיר, והשאר היו עונים אחריו בצותא. אחרים היו מנהלים דו-קרב בחרבות, כשחבריהם מעודדים אותם ומגבירים את הרעש ואת השמחה.

תנועות הנוער היו משתלבות בהמשך התהלוכה, ומקום כבוד היה שמור לנושאי ספרי-התורה שבאו אחריהם. שם, בני, יכולת להרגיש ברטט ובדבקות של נושאי ספרי-הקודש, יכולת לשמוע את שירי שמחת-התורה המסורתיים ואת מיזמורי הבקשות והתפילה.

עוברים היו משתפי התלוכה החוגגים ברחובותיה הצרים של השכונה היהודית, רוקדים ברחבות העטורות, מקפצים, מפזזים ואומרים שירה כדוד המלך. בעוברים ליד בתי-השכונה היה הקהל מקבלם במחיאות כפים, הנשים היו משמיעות קולות הילל מזרחיים, ובשמים וסוכריות היו נזרקים לעברם. אז היו המאחרים מצטרפים אל קהל החוגגים.

כך, בני, סבב קהל החוגגים שעות אחדות ברחובות השכונה.

ברוב עם, עליזים ושמחים, הגיעו לבתי-הכנסת. וכאן, נקראו לעלות לתורה "חתן תורה" ו"חתן בראשית". סוכריות מלאבס (שקדים מצופים בסוכר) ודברי מתיקה נזרקו מכל עבר, ואנו הילדים מתחרים היינו מי יצליח לאסוף מן הרצפה יותר סוכריות ולמלא כיסיו בהן.

לאחר קריאת התורה, התפילה והקפות השמחה היה כל קהל המתפללים מוזמן לבתיהם של "חתן התורה" ו"חתן הבראשית". שם היינו אוכלים מאכלים מזרחיים, ממתקים ועוגות.

אכן, מסורת יפה היתה זו. השמחה היתה רבה, ואנו הרגשנו כמו משפחה אחת גדולה בשמחת-תורה.

שמעתי את ספורו של אבא וחבל היה לי, שההקפות שאני אשתתף בהן שונות תהלינה מאלו של אבא. אך בכל זאת חכיתי להן.

פורים ופסח בדמשק

לפורים קראנו פורים, ולפסח אף אנו קראנו פסח. שמות זהים, אך הווי ומנהגים שונים במידת מה. ועל-כך, בני, ברצוני לספר לך, והפעם לא אאריך.

פורים זה חג לילדים. מה לא היה בו? - הכל: מסכות, ועשנים, מתנות. הרחוב המה כקרקס, נראה ממש כמו לונה פרק עם מתקני משחקים, סוסים, מסכות ותלבושות.

ההכנות החלו עוד בערב החג. אספנו עצים. ערמנו אותם ברחבה לערמה גדולה. הבאנו נפט מהבית.
- אבא! קראתי - אתה לא מתבלבל? זה ל"ג בעומר ולא פורים?! -
תמהתי.

- לא, בני, אינני טועה. על פורים אני מדבר. במרכז הערמה - המשיך אבא - העמדנו כובות בדמות צוררי ישראל ושרפנו אותן.
"ולא יהיו עוד צוררים כהמן", קראנו כולנו בקול, ומסביב למדורה הבושרת יצאנו בשירה וריקודים.

עוד אנו מתבשמים משמחת הפורים וכבר התחלנו לנקות את הבית לקראת הפסח. בנקיון הבית לקחנו חלק כולנו: אמא, הבנות והבנים. ממרקים היינו רצפות, מבריקים חלונות, מסידים את קירות הבית ומקרצפים את אדני הבריכה בחוץ. חובטים היינו מרבדים ואי הסדר שלט בכל.

בשתי המאפיות שבשכונה, שהוכנו והוכשרו מבעוד מועד לאפית מצות בלבד, התנהלה העבודה במלוא הקצב. מעשה הכנת המצות נמשך כבר כחודש ימים, ועלינו, על הילדים, אסרו להתקרב לשם. את החיטים דאגו לקנות מהערבים עוד בשנה הקודמת, מיד לאחר קציר החיטים. אנשים דתיים במיוחד עסקו באפית המצות; בגדיהם נקיים מכל רבב ואת צפורניהם חזרו ובדקו מדי יום ביומו. את הבצק לשו בידים. המצות עגולות היו בדומה לפיתות, אך שטוחות ודקות יותר. במבט חטוף היינו רואים מבעד לפתח המאפיה את ערמת המצות ההולכת וגדלה.

עוד יומים, עוד יום ליל הסדר לגיע. את כלי החמץ כבר ארזנו ופינינו מקום לכלי הפסח, שהורדנו מן העליה. את הבריכה שבחצר הכשרנו וכיסינו ביריעה, מחשש שמא תפיל צפור פרור לחם לתוך המים. את ראשי החסה ואת תפוחי-האדמה, שהבאנו מהשוק, הורדנו למרתף. את השמן והסבון, שהובאו במיוחד מארץ-ישראל, כבר קנינו בחנות המכולת. את המצות הלכנו להביא מן המאפיה. הכל שמרנו במרתף הנקי.

בערב החג לקח אבא נר בידו. אמא ואנו הילדים הלכנו אחריו, כשכולנו תרים ומחפשים פרור לחם שנשכח. וכך עברנו מפינה לפינה, עד אשר היינו בטוחים, שאין עוד חמץ בבית.

את ליל הסדר, בני, חוגגים אנו כיום כמו בבית סבא בדמשק.
חוגגים היינו ברוב עם, כל המשפחה ביחד. אוריה חגיגית ונעימה
שררה. היה זה חג של אחוד המשפחה.

זכורני, באחד מלילות הסדר לפני עלותי ארצה, כשקראנו את ההגדה
כמנהגנו מדי שנה בשנה, שרנו את השיר "מאיך אתה בא?" כשהגיע
תורי, צררתי חבילת מצות עטופה במפת משי יפה ושמתי על השכם.

וכששאל אותי סבא:

- מאיך אתה בא?

השבתי - ממצרים.

- ולאן אתה הולך?

- לקבוץ, לארץ-ישראל - אמרתי.

טפח לי אבא על כתפי, ואמא

הסתכלה עלינו במבט אוהד

וחרד. ולא ידע אבא, ואף

לא אמא, כי אמנם מתכוונן

אני ברצינות לעלות לארץ-

ישראל...

נח ארנב

"הזורע טובה לאחרים,
גם לו (הוא) יקצרנה"

(פתגם סורי)

גמילות חסד

לשכת סעד לא היתה לנו, אך עזרה הדדית היתה קימת מאז ומתמיד. שותפים היו לה כל יהודי הקהילה. גלוייה של עזרה זו באו לידי בטוי בכמה וכמה תחומים כגון: "בקר-חולים", "הכנסת-כלה", "חסד של אמת", "מתן בסתר" ו"הכנסת-אורחים".

" ב ק ר - ח ל ל י ם "

אדם שחלה לעולם לא נשאר בודד. השכנות דאגו לספק לו מזון ולנקות את ביתו. הגברים באו לבקרו ולעודדו. אם נזקק לרופא ולתרופות, מיד נמצא הפתרון והעזרה נתנה. היו רופאים יהודיים אחדים, שהקדישו כיומים בשבוע לטיפול בחולים חינם אין כסף.

" ה כ נ ס ת - כ ל ה "

כלה יתומה, שלא הוכנה לה "נדוניה" (סכום כסף או רכוש שהורים נותנים לבתם כמתנה לנישואיה) - דאגו אנשי הקהילה למחסורה. בת עשירים, שזה עתה נשאה, היתה מוסרת את שמלת כלולותיה לזו הנערה, כדי שאף היא תתקשט לה ביום חתונתה בשמלת כלולות מהודרת. גם את מסיבת החג לא מנעו ממנה. היה מי שנרתם למיד לאפות עוגות ולהכין מאכלים כדי לשמח כלה בחופתה.

" ה כ נ ס ת - א ו ר ח י ם "

יהודים שעברו את דמשק בדרכם לארץ-ישראל, זכו בה להכנסת אורחים נאה. בבית-הכנסת הוקצה חדר גדול, ששמש כאכסניה ליום או יומים לעוברים בדרכם לארץ. אבל לא רק גג לחסות בו ניתן לאורחים, אלא גם מזון ומשקה קיבלו, ואף הקשרים עם ערביי המקום נוצלו במטרה לסייע לעולים לעבור את הגבול ולהגיע בשלום לארץ-הקודש. וכל זאת - ללא תשלום.

" מ ת ן ב ס ת ר "

האגודה, שעליה גאים במיוחד יהודי הקהילה הסורית, היתה אגודת "מתן בסתר". פושטי יד כמעט שלא נראו בשכונה, כי היה מי שדאג לתת לנזקקים את צורכיהם, וזאת משום כבוד האדם. על מנת שלא לביישו, וכדי למנוע ממנו מלבקש נדבה ועזרה מן הזולת, נתנה המתת בצנעה ובסתר.

כל אנשי הקהילה היו שותפים לתרומות, שנאספו למטרה זו בצורה שקטה ובהזדמנויות שונות: במסיבות שנערכו לשם כך, בערבי שבת ובערבי חג. בהתקרב יום-הכפורים נהגו לתרום ביד רחבה. כשהלכו ביום התשיעי למנין עשרת ימי-תשובה לבית-הקברות להזכרת נשמות, היו נוהגים נכבדי הקהילה לעמוד בפתח בית-העלמין, כשמגשי נחושת לפניהם, והבאים היו תורמים למוסדות הצדקה של הקהילה. אף לילדים ניתן כסף לתרומה על-מנת לחנכם למצוות ולמעשים טובים.

חלוקת התרומות נעשתה בהסתר, כפי שנהוג לכנותה "מתן בסתר".
חנות מכולת היתה בשכונה היהודית, ובימי חמישי היו הנזקקים
באים לחנות ומקבלים חבילות, שהוכנו עוד קודם לכן: חבילה
גדולה למשפחה מרובת ילדים, וחבילות קטנות יותר לאנשים בודדים.
וזאת, כדי שחרפת הרעב לא תפגע, חס ושלום, באיש מאנשי הקהילה.

היו כאלה, שהתבישו אפילו להכנס לאותה חנות מכולת, או לפנות למוסדות הצדקה האחרים. גם להם נמצא מי שעזר. וכך מספר מנחם לוזיה: "זוכר אני יהודי זקן, שהיה עובר מבית לבית בשכונה, אוסף כסף ובגדים והיה מחלקם לאותם אלה שהתבישו לבקש עזרה."

בכל יום ששי היה שמש בית-הכנסת, עובר ברחובות השכונה, בין הבתים, היה אוסף לחם ממשפחות מסוימות ואחר-כך היה הולך ומחלקו בשעות הערב, בהסתר, לנזקקים בלי שידע האחד מהשני, כדי שלא לביש.

גם בימי משבר וגם בימי רווחה קיימה הקהילה היהודית בסוריה מסורת זו. ואף כיום, כשמעוט כה קטן של יהודים נשאר בדמשק בתנאים כה קשים, קימת העזרה ההדדית, הדאגה לזולת, ומעודדת את היהודים במצוקתם.

הוסיפו לו על חייו עוד עשרים שנה

אליהו דוויק הכהן, יהודי תמים וישר, נולד וחי בעיר חלב שבסוריה, חנות קטנה היתה לו וממנה מצא פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. למרות עסוקו בחנותו, היה גם עסקן ציבורי. מלא מצוות כרמון. כל אורח שבא לעיר, מצא לו מקום לינה. בכל יום ששי בשעת הצהרים, סגר את חנותו, הסתובב בכתי היהודים ואסף תבשילים ולחם לעניים ולנזקקים שהתבישו לאסוף נדבות. אליהו הביא להם הביתה כל הנחוץ להם לשבת. הרבה משפחות נצלו מחרפת רעב הודות למסירותו של אליהו. כך עשה במשך כל ימי שנות חייו. שכניו לחנות היו גוערים בו, ואומרים לו: מדוע תסגור החנות, הן עוד היום גדול, אך הוא ענה להם בשקט ובנמוס, מספיק לי. ערב שבת הגיע, לי יש הכל ב"ה, אך יש עוד כאלה שאין להם מאומה ועלי לעזור להם. בכל יום ששי ראוהו ממהר ורץ בסמטאות העיר, אוסף אוכל, לחם ותבשילים ומחלק אותם לעניים.

בהיות אליהו בן ששים שנה, חלה ומת, הרופא קבע את מותו ואנשי חברה קדישא התעסקו בטהרתו. ומכיון שהכירוהו יפה וידעו את מעשיו הרבים, הכינו לו לוייה גדולה, כראוי לאדם גדול ומכובד. ויחליטו לקברו בערוב היום, בכדי שכל אנשי העיר יוכלו להשתתף בלוייה ולחלוק לו את הכבוד האחרון.

בשעות הערב באו כל אנשי חברה קדישא לביתו בכדי לקחתו לקבורה, והנה הם רואים את אליהו יושב במטתו, כלם נבהלו מפניו ויורידו ראשיהם ויחזרו אחורנית. אך אליהו קרא אותם ויאמר להם: אתם לא תלכו מכאן. אנחנו נסעד יחד. ויצו להביא יין ועוגות. ויאמר אליהו נשתה לחיים ואחר כך אספר לכם את אשר קרה לי.

מיד הביאו לחם, יין ועוגות וישבו ויאכלו וישתו וישירו ורק אחר כך ספר אליהו את ספורו, ויאמר להם: אמנם מתי ונשמתי עלתה למרומים, אך שם במרום היה וכוח גדול בין המלאכים. הרבה אמרו: אליהו זה עשה מצוות לרוב, תשוב נשמתו ויחיה עוד עשרים שנה. לבסוף הוחלט להחזירני לעולם הזה, והנה עיניכם רואות כי אני יושב ביניכם. הוסיפו לי עוד עשרים שנה על חיי. הודו לה' כי טוב. כשמוע המסובים את דברי אליהו, הודו גם הם לה' על חסדיו המרובים ויפרדו מעל אליהו ויאמרו: אכן מגיע לו לחיות עוד. האיש מלא מצוות כרמון. אשריו ואשרי חלקו.

תוכן הענינים

עמוד

3	פרקים בתולדות יהדות סוריה
6	עלילת הדם בדמשק - שנת ת"ר, 1840
11	בדורות האחרונים
12	חיים במצוקה
13	שמות ומקורם - אנשים ומוצאם
15	בשכונה היהודית בדמשק
17	ביתי אשר בשכונה
21	הבית שלי
24	אפיזודות (מקרים) מחיל יום-יום בשכונה
28	ברכת ה' היא תעשיר
31	"ואת שר האופים תלה"
32	בתי-הכנסת
34	בית-הכנסת של אליהו הנביא
36	עצירת גשמים בדמשק
38	סבא

עמוד

40	בתי-הספר היהודיים בדמשק
42	ה"כותאב" של "החכם" נחמד
47	הפגישה המקרית
52	בית-הספר העברי
55	חג ומנהג בסוריה
55	שבת בבית אבא
59	"שישו ושמחו בשמחת-תורה"
63	פורים ופסח בדמשק
66	גמילות חסד
70	הוסיפו לו על חילו עוד עשרים שנה

המקורות לסיפורים ולקטעי הקריאה שבחוברת

1. ביתי אשר בשכונה - על-פי סיפורה של מרים בורלא.
2. הבית שלי - על-פי סיפורו של עובדיה קוסטו.
3. סבא - על-פי סיפורו של מנחם לוזיה.
4. ה"כותאב" של "החכם" נחמד, הפגישה המקרית - על פי קטעים מתוך "אחותי-כלה" מאת אמנון שמוש וסיפוריהם של עובדיה קוסטו ויהושע קוסטו.
5. בית-הספר העברי - על פי ספורה של עדה שמוש.
6. שבת בבית אבא - על-פי שולמית איתן, אמנון שמוש וציון מגד.
7. "שישו ושמחו בשמחת-תורה" - על-פי סיפוריהם של ציון מגד ועובדיה קוסטו.
8. פורים ופסח בדמשק - על פי סיפוריהם של מנחם לוזיה ועובדיה קוסטו.
9. בשכונה היהודית בדמשק, אפיזודות (מקרים) מחיי יום-יום בשכונה, בתי-הכנסת, וגמילות חסד - על-פי סיפוריהם של יהושע לביא, מנחם לוזיה, פנינה וציון מגד, שרה עטיה-אטקס, יהושע קוסטו, עובדיה קוסטו ועדה שמוש.

10. ברכת ה' היא תעשיר, "ואת שר האופים תלה", עצירת גשמים בדמשק,
הוסיפו לו על חייו עוד עשרים שנה - מתוך אבותינו סיפרו, ספורי
מעשיות מאת משה רבי, הוצאת בקאל.

11. פתגמים - על פי לקט מתוך פתגמי עדות ישראל מאת שטאל.